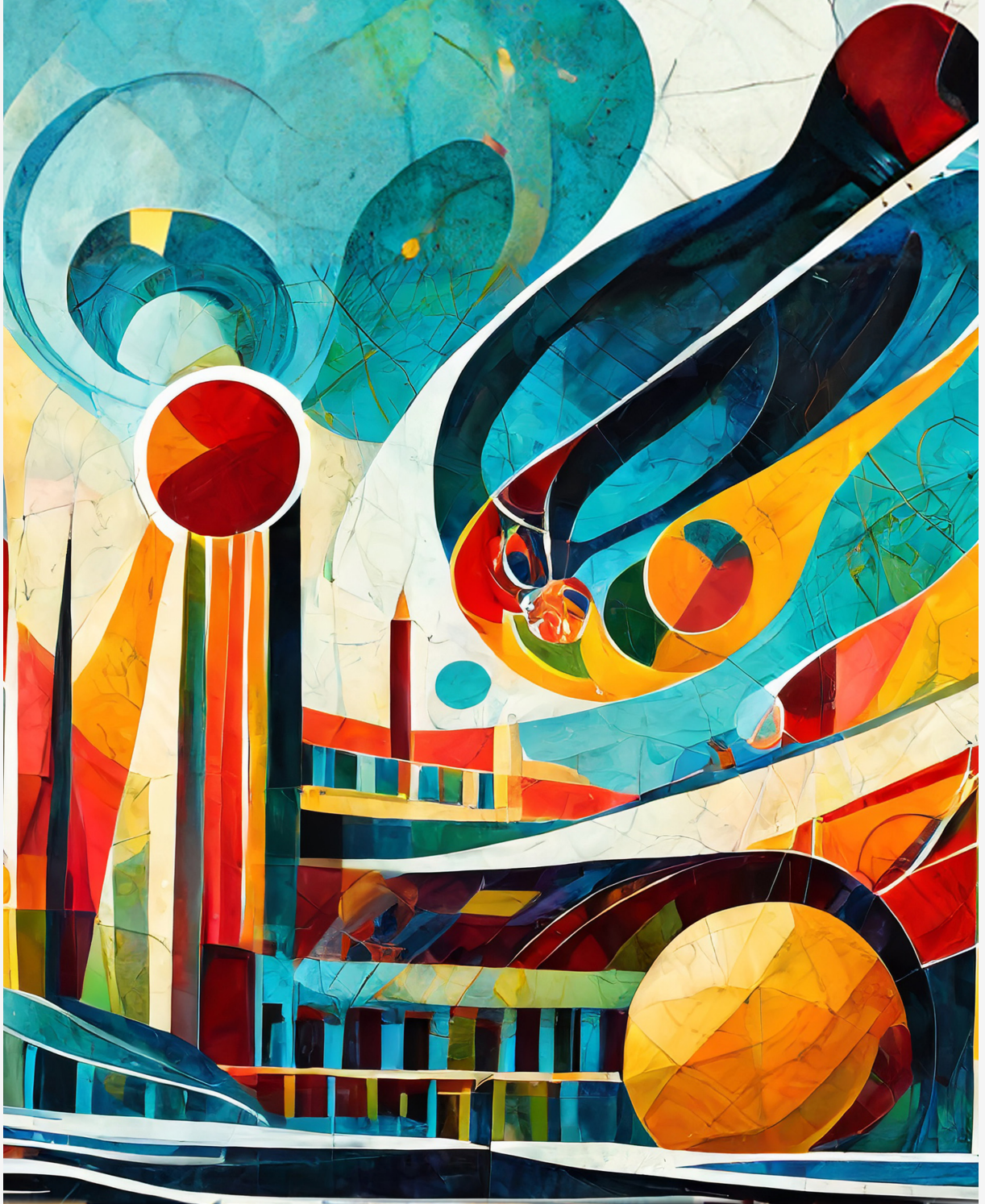

AKADEMİK BİLİNÇ

Akdeniz Üniversitesi Öğretim Elemanları Derneği Bülteni

Kasım/Aralık 2023
SAYI: 26

DOSYA: Üniversite ve Özerklik

MERHABA

Üniversite, YÖK ve Özerklik

1980 askeri darbesinin mirası olarak Yüksek Öğrenim Kurumu (YÖK) ülkemizin kuruluşunun, Cumhuriyetimiz'in 100. yılını kutlarken üniversitenin belirleyici üst yapısı olarak varlığını sürdürüyor. Kaç Anayasa değişikliği oldu bu 40 yılda, kaç kanun ve yönetmelik değişti ama YÖK kurulduğu gibi duruyor. Peki, ülkemizin yükseköğrenim sorunu çözüldü mü? Kesinlikle ve hiç tereddüt etmeden söyleyebilirim ki; Hayır!.

Çünkü;

(Yanıtı tam 80 yıl önceden verilmiştir!)

"Türkiye, mevcut üniversite ile ülkemizin yüksek öğrenim sorununu çözemez. 1933 reformuna karşın üniversitelerimiz geleneğinden kopmamıştır. Üniversite, oturan hareketsiz bir kurum halindedir. Biz bu kurumla, 21. yüzyıla hazırlanamayız. Daha hareketli, toplumla iç içe, toplum içinde kanatları olan bir kurum olması gerek. Canlı, hareketli bir üniversite olması gerek. Biz yüksek bölümle (Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü) geleceğin üniversitesini hazırlıyoruz. Oralarda 21. yüzyılın insanını yetiştireceğiz." İsmail Hakkı Tonguç.

(Kaynak; E. Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç, Güldiken Yayınları, 1997, s. 365,) [Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü 1943 den 1947 yılına kadar varlığını sürdürmüştü ve Köy Enstitülerinin kapatılan ilk yapısı olmuştur.!]

2023 de yani 21. yüzyılda ülkemizin önündeki en önemli eğitim sorunu "yeni insanı", 21. yüzyılın insanını yetiştirmektir. Ama günümüzde ülkemizin yetkili makamlarındaki politikacılarının "yeni insanı" değil, "eski insanı" yaratma çabası içinde oldukları apaçık görünüyor. Günümüz dünyasının sorunlarının "eski çağların insanı" ile, "kafası eski çağlara göre şekillendirilmiş insanlar" ile

AKADEMİK BİLİNÇ

çözülemediği gün gibi açık. Zaten çözülemediği de tüm çıplaklığı ile görünür durumda. Peki, karanlığa özlem neden? Nedir bu hınç ve alıp verememek aydınlanma, çağdaşlaşma hedefi ile Yüz Yıllık Cumhuriyet'in? İnanç sistemlerini araç olarak kullanarak nereye varmak düşleniyor? Hangi çıkarların peşinde koşuluyor? Hatta kime hizmet ediliyor yüce değerler adına yapılanlar ve konuşulanlar?

Üniversiteler bu mücadelenin neresinde? Akademi "aydınlık" ve "karanlık" mücadelesinde tarafsız olabilir mi? Üniversiteler nereden yana? Üniversiteler güçten yana mı, doğrudan/haktan yana mı duracak? Üniversitelerin "bilim okunun doğrultusundan" ayrılması mümkün mü? Doğru mu? Toplum önündeki sorunları çözebilmek için üniversitelerden ne bekliyor? Toplumun bilimden başka çıkış yolu olabilir mi?

İşte 'Akademik Bilinç' bu soruların yanıtlarını arıyor. Hem konunun uzmanı akademisyenlere sordu bu soruları hem de geleceğe yönelik kapıyı aralayan "enformasyon devine!". Umarız sizin kafanızdaki sorularla örtüşür ve eksik kalanları sizler bize sorarsınızda, yanıtını beraber ararız. Hayaller kurduk belki geleceğe umudumuzu canlı tutar, yaratıcılığın kaynağına doğru yol alabiliriz diye.

Çünkü;

Üniversitede "Akademik Bilinç" ile donanmış yeni insanı arıyoruz!

Gelin bu arayışa birlikte katılalım. Tek tek bulmak imkânsız ama birlikte bulabilme, yaratabilme olasılığımız daha yüksek.

Hilmi UYSAL

AKADEMİK BİLİNÇ

Akdeniz Üniversitesi Öğretim Elemanları Derneği
İnternet Bülteni

Sahibi: Akdeniz Üniversitesi Öğretim Elemanları
Derneği adına Prof. Dr. Hilmi Uysal
Editör: Prof. Dr. Memduh Sami TANER

Mail: akoder@gmail.com
Web: akoed.org.tr

instagram.com/akoeder
facebook.com/akoed07

İÇİNDEKİLER

**AKADEMİK
BİLİNÇ**

- 2 MERHABA
- 3 İÇİNDEKİLER
- 4 AKADEMİK ÖZERKLİK
- 12 AKADEMİK ÖZGÜRLÜK VE
KURUMSAL ÖZERKLİK ÜZERİNE
DÜŞÜNCELER
- 21 AKADEMİSYENLERDE YAYIN ETİĞİ
İHLALİNİN OLASI NEDENLERİ
- 24 ÜTOPYA ÜNİVERSİTESİNDEN
HABERLER
- 26 YAPAY ZEKA /AI-ÜNİVERSİTE !! SİZİN
DEYİMİNİZLE "YAŞASIN"!! : CHATGPT İLE
ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİ
- 35 ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİNİN ANLAMI:
KURUMSALLAŞMIŞ BİLİM ÖZGÜRLÜĞÜ
- 38 AKADEMİK LİYAKAT, ÖZGÜRLÜK VE
DÜRÜSTLÜK BELGESİ

AKADEMİK ÖZERKLİK

Prof. Dr. Osman İnci*

Öz

Üniversitelerin olmazsa olmazı; Akademik özerklik ve özgürlük, Akademik Etik, Liyakat ve Akademik hareketlilik. Ayrıca performans(başarımlar), bilimsellik, nitelik, verimlilik ve üretkenlik, demokratik yönetim de Üniversite için çok anlamlı değerlerdir. Özerklik; Kurumun karar vermede ve verdiği kararı uygulamada özgür olması, dış baskılara karşı korunmasını anlatır. Yönetimsel, mali ve bilimsel olmak üzere üç temel dayanağa sahiptir. Üniversiteler iç işleyişine, yönetimlerine ve mali işlerine yönelik kararlar almada, eğitim ve araştırmada, dışa yönelik çalışma ve faaliyetlerinde, devlet ve toplumsal diğer güçler karşısında özgür olmalıdır. Bilim insanının özerkliği ise çalışmak istediği alanları kendisinin özgürce seçmesi, görüş ve düşüncelerinden dolayı baskı görmemesidir. Özerklik yönetim ve uygulama özgürlüğü olarak da tanımlanabilir. Ancak mutlak ve sınırsız özgürlük olarak algılanamaz. Özerkliğin derecesi Devlet-Üniversite ilişkilerinde ince bir yetki derecesine bağlıdır. Üniversitelerde akademik özgürlük ve özerklik olmazsa diğer değerlerin bir anlamı da olmaz.

Anahtar Kelimeler: Akademik özerklik, yönetsel özerklik, Mali özerklik, bilimsel özerklik, akademik değerler

Abstract

Indispensable for universities; Academic autonomy and freedom, Academic Ethics, Merit and Academic mobility. In addition, performance, scientificity, quality, efficiency and productivity, and democratic management are also very meaningful values for the University. Autonomy; It means that the institution is free to decide and implement its decision and is protected against external pressures.

It has three main bases: managerial, financial and scientific. Universities should be free in making decisions regarding their internal functioning, management and financial affairs, in education and research, and in their external studies and activities, against the state and other social forces. The autonomy of the scientist is that he/she freely chooses the fields in which he/she wants to work and is not pressured because of his/her views and opinions. Autonomy can also be defined as freedom of management and implementation. However, it cannot be perceived as absolute and unlimited freedom. The degree of autonomy depends on a fine degree of authority in State-University relations. If there is no academic freedom and autonomy in universities, other values will have no meaning.

Keywords: Academic autonomy, managerial autonomy, financial autonomy, scientific autonomy, academic values.

Bilim kurumları akademik değerler dizinidir. Özellikle akademik özgürlük ve özerklik, liyakat, etik, bilimsellik, verimlilik ve üretkenlik, performans, kalite, rekabet akademik hareketlilik, demokratik yönetim ve üniversite-sanayi işbirliği önceliklidir. Ancak ideal bir üniversitenin olmazsa olmazı akademik özgürlük ve özerklik, akademik etik, liyakat ve akademik hareketlilik (1). Akademik özerklik ve özgürlüğün olmadığı yerde bilim olmaz. Özerklik bilim ve düşünme özgürlüğünün yasal güvencesidir. Özerklik ve özgürlük asla keyfîlik değildir, hesap verebilirlik, saydamlık ve akademik kalitenin güvencesidir.

Özerklik Yükseköğretim kurumlarının; iç işleyişlerine, yönetim ve mali konularına yönelik karar almada, eğitim ve araştırmada, kurum dışına yönelik çalışmalarında ve diğer ilgili aktivitelerinde

kendi politikalarını oluşturmada devlet ve diğer erklere karşı bağımsızlığıdır. Özerklik, Akademik çevre üyelerinin yalnız ya da toplu olarak araştırma, inceleme, tartışma, üretme, yaratma, belgeleme, anlatma veya yazma yoluyla bilgiyi edinmesi ve iletmesi özgürlüğü anlamına gelir.

Özerklik kendi kendisini yönetme yetkisidir, üniversite organlarının üstlendiği görev ve hizmetleri kendilerinin düzenleyebilmesi ve yapabilme olanağının sağlanmasıdır. Kamu üniversitelerinde siyasi otoritenin veya merkezi yönetimin, özel üniversitelerde ise sermayenin karşısında özerk olması, yasaların belirlediği sınırlar içinde kurallarını kendilerinin koyması, kaynakların üzerinde tasarruf yetkisine sahip olması, akademik ve diğer işlerini kendi kurulları aracılığıyla yürütmesidir.

Üniversitelerin kendi organları tarafından yönetilmesi akademik kadrosunun dışarıya karşı daha iyi korunmasını sağlar. Ayrıca üniversite hizmet ve uygulamalarının kendi organları aracılığı ile yapmasının yolunu da açar. Üniversitede mutlak özerklik olmaz ve yoktur, sadece bazı konularda ve işlerde üniversitenin karar vermesi ve uygulamasıdır. Üniversite özerkliği ulusal ve uluslararası açıdan sınırlar içerir. Ulusal ve uluslararası düzeyde güçlendirilmiş kolektif bir Üniversite özerkliğinin değeri büyüktür (2).

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 40. yıldönümü bağlamında Dünya Üniversiteler Servisi'nin (WUS) Lima'da toplanıp (6-10 Eylül 1988) yayımladığı "Akademik Özgürlük ve Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği" başlıklı bildirme, akademik camiada Lima Bildirgesi olarak bilinir.

Yükseköğretim kurumlarının özerkliği için Lima Bildirgesi'nde "Özerklik; yükseköğretim kurumlarının iç işleyiş, mali işleri ve yönetimlerine ilişkin kararlar almada ve eğitimde, araştırma,

dışa yönelik çalışma ve diğer ilgili faaliyetlerinde kendi politikalarını oluşturmada devlet ve toplumun diğer güçleri karşısında bağımsızlıkları anlamına gelir" denilmektedir. Bildirmede akademik özgürlük;"Akademik bir çevre üyelerinin yalnız ya da toplu halde bilgiyi araştırma, inceleme, tartışma, belgeleme, üretme, yaratma, öğretme, anlatma ve yazma yoluyla edinimlerinde, geliştirmeleri ve iletmelerindeki özgürlükleri" olarak tanımlanır. "Açıklandığı üzere akademik özgürlük, akademik elemanların bilgi üretme, kitap yazma, araştırma yapma ya da toplumsal sorunlar ile ilgili görüş bildirme gibi konularda özgür olmalarını esas alır (3).

Üniversite bilimsel çalışmalarında doğrudan ya da dolaylı baskıyı kabul etmez. İtalyan Filozof Ortega Y.GASSET "Üniversite, bilgi için inşa edilmiş bir kurumdur, İnşa edilmiş akıldır." tanımını yapmıştır (4). Üniversitede bilgi ve akılcılık esastır ve bir mantığı vardır; Akılcılık. Üniversite Akıl ve bilimdir, bilim ve bilginin mabeditidir.

Üniversite her topluluğa, gruba, kitleye onurlu davranmak ilkesini asla zedeleyemez. Ayrıca bünyesindeki tüm bireylere eşit olanaklar sağlar, ayrımcılık yapamaz. 1945'de Hukukçu Bilim İnsanı Ernst Hirsch, "Üniversite, Fakülte ve Öğretim üyelerinin Özerkliği" tasarısının gerekçesinde özerkliği şu şekilde tanımlar; "...Devlet üniversiteleri kurar. Destekler ve denetler, ama işlerine, işlevine ve yönetimine karışmaz. Sadece kamu kaynaklarının yerinde ve verimli kullanımını denetler. Özerklik devlet içinde bağımsız bir devlet değildir, bilim ve düşüncenin hukuki güvencesidir". 12 Eylül 1980'den sonra Ankara Üniversitesi Hukuk ve Eğitim Fakültelerince düzenlenen bir seminerde ABD üniversiteleri tarihini anlatan Rektör'e "Özerklik yasasını" soran Cumhurbaşkanlığı Danışmanı Bedrettin Demirel'e, Rektör "ABD üniversiteleri

özerktir ama özel bir yasaya gerek yoktur. Üniversiteleri kıyasıya eleştirilir, ama kimsenin dışarıdan müdahalesine izin vermez" demiştir (5). Üniversiteler özgül ağırlığı yüksek kurumlardır. Özgül ağırlık sayı ile değil, bilgi ve niteliklidir.

Üniversite özerkliği; kurumun bir konuda karar vermede ya da verdiği kararı uygulamada özgür olması, dış baskılara karşı korunmasını anlatmaktadır. Üniversitenin Tüzel kişiliğine ilişkindir. Bilim insanı özerkliği ise çalışmak istediği alanları kendi özgür istenci ile seçme özgürlüğü anlamındadır. Aynı zamanda bilim insanının ilgili bilim dalı dışındaki çalışmaları ve görüşleri nedeni ile baskı görmemesi, topluma, merkezi yönetime aykırı düşünmede zarar görmemesini de anlatmaktadır. Kendi organlarınca yönetilmeleri durumunda öğretim üyelerinin akademik özgürlüklerinin dışarıya karşı korunmasıdır. Üniversite dışı kurumların üniversite yapısı ve yönetimi hakkında detay bilgi sahibi olmamaları nedeniyle bilimsel çalışma süreçlerinde, hizmet ve uygulamada sorunlar yaratma olasılığı yüksektir. Üniversite organlarının daha etkin olacakları hizmet ve uygulamada kendilerinin söz sahibi olmaları esas alınmıştır.

Bilimsel Özerklik, akademisyenler için "akademik özgürlüğü" sağlamıştır. Serbestçe araştırma yapılması, öğretim ve sınav programlarının hazırlanması, öğrenci sayısı ve kalitesinin belirlenmesinde yetki sahibi olmasıdır. Ders saat ve sayılarını, araştırma çalışmalarını düzenleme hakkına sahiptir. Ayrıca bilimsel denetim, öz denetim ve otokontrolün temel ilkelere göre yapılmasını sağlar. Sadece dış baskılarla değil, üniversite mensuplarının tutum ve davranışlarından da etkilenir. Akademik kıskançlık, çekememezlik, ideolojik baskılar, kişisel husumetler de Akademik özerkliği etkiler. Akademik özerklik özel bir anlam taşır. Bilim insanının çalışmak

istediği alanları kendi özgür istenci ile seçme özgürlüğü anlamındadır. İlgili bilim dalında ve dışındaki çalışmaları, görüşleri nedeniyle baskı görmemesi, topluma, merkezi idareye aykırı düşmesinden dolayı zarar görmemesini de anlatmaktadır.

Özerklik hiçbir zaman çalışmama, keyfi davranma, toplum taleplerine sırt çevirme gibi bireysel ve etik olmayan tutum ve davranışlar olamaz. Üniversitelerin kendilerine mali destek veren kamu ya da özel kurumlarca denetlenmesi demokratik bir haktır. Akademisyenin araştırma ve eğitim-öğretim ve araştırma performansı, verimlilik ve üretkenlik verileri düzenli olarak denetlenebilir.

Bilimsel özgürlük, akademik elemanların bilgi üretme, kitap yazma, araştırma yapma ya da toplumsal sorunlar ile ilgili görüş bildirme gibi konularda özgür olmalarını esas alır. Özgürlük bireyseldir ve bilimsel çalışmalarda doğrudan ya da dolaylı baskıyı kabul etmez. Bilimsel özgürlük Akademisyenin sahip olduğu temel güvencedir.

Üniversite özerkliğinde üç temel ilke:

- Saydamlık
- Hesap verebilirlik
- Kalite güvencesi

Saydamlık:

Yönetimler kamunun kaynaklarını nasıl ve hangi amaçlara yönelik kullandığını kamuoyuna açıklamak zorundadır. Ayrıca yasaların verdiği yetkileri nasıl kullandığını da açıklamalıdır. Yatırımları ve kaynak kullanımını kurum içi paydaşlar kadar toplumda bilmek hakkına sahiptir. Bu bağlamda kurumsal çalışmaya yönelik veri ve bilgiler derlenip, düzenlenip gerektiğinde istatistiksel bilgilerle erişime açılmalıdır. Saydamlık hesap verebilirlik ile daha anlamlı olabilir.

Hesap verebilirlik:

Yetki ve sorumlulukların kullanılmasına ilişkin ilgili mercilere karşı yanıt verebilme, eleştiri ve önerileri dikkate alma, başarısızlık veya yetersizlik ya da yolsuzluk durumunda sorumluluğu üstlenmektir. Hesap verebilirlik yalnızca uygulamada mali yönden öne çıksa da özünde etik içeriği de barındırır. Yönetimler etik ilkeler bağlamında da hesap vermelidir. Üniversiteler kaynak sağlayan toplumun tüm kesimlerine hesap verme sorumluluğundadır. Özellikle bütçe ve mali konularda isteyen verilere ulaşabilmelidir. Burada salt ekonomi ve mali konular değil eğitim ve araştırmada başarımı, üniversite içi yönetim de kapsamdadır.

Kalite güvencesi:

Yükseköğretim kurumları sayısı kadar bu kurumlarda eğitim gören öğrenci sayısından da ciddi artışlar ve diğer bazı faktörler Yükseköğretimde "kalite güvencesi" sorununu da gündeme getirmiştir. Uluslararası ilişkiler, uluslararası öğrenci hareketliliği, sınır ötesi üniversiteler, serbest dolaşım ve yükseköğretimde kalite uluslararası boyut kazandırmıştır. Diplomaların tanınması, akreditasyon çok taraflı ilişkilerde önemli unsurlar olmuştur.

Bilimsel özerklik yanı sıra Yönetimsel ve Mali özerklik de Üniversite özerkliğinde önemli unsurlardır.

Yönetimsel Özerklik:

Yönetimde özerklik, kurumların kendi üyelerince demokratik yöntemler ile oluşturulan organlar tarafından yönetilmesi, denetlenmesi ve ayrıca üniversite organlarının, öğretim üyelerinin ve yardımcılarının üniversite dışındaki makamlar tarafından hukuki zorunluluğa dayalı bir gerekçe olmaksızın görevlerinden uzaklaştırılmayacakları anlamına gelir. Farklı düşünme ve açıklama, akademik özgürlüğün vazgeçilmezidir.

Akademik kurum yöneticileri bilim etiği ilkelerini çiğneyenlere konularına bakmaksızın etkin ve kararlı tutum sergilemelidir. Yönetim etiği ilkelerine uyulması esastır. Yönetici farklı düşünce ve görüşlere saygıyı üniversite yaşamının temel değeri olarak görür. Üniversite olanaklarını ve saygınlığını kişisel çıkar için kullanmaz ve kullandırmaz. Konfüçyüs "Yönetenler düzgün ve dürüstse, yönetilenler de dürüst ve düzgün olmak zorundadır". Üniversitelerde yönetici sağ duyuludur, yanlışları engellemeye çalışır ve yanlış yapmaz.

Dünyada Üniversite yönetimleri bağlamında iki model öne çıkmaktadır.

Anglo-Sakson modeli:

Üniversiteler eğitim bakanlıklarına bağlıdır ancak bakanlığın üniversite işleyişine karışması yok denecek düzeydedir. (Türk Üniversiteleri de YÖK aracılığı ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlıdır. Bakanlık son 20 yıl öncesine kadar üniversitelere hemen hiç karışmamıştır. Özellikle 2003 yılında Milli Eğitim Bakanları her Üniversitelerarası kurul toplantılarına katılmış ve başkanlık yapmışlardır, toplantı konularına ve konuşmacılara karışmışlardır, Bu durumu başlatan ise geçmişte YÖK Başkanlığı da yapmış Milli Eğitim Bakanlarıdır).<z Rektörleri ara kurumlar seçer, görev süreleri uzun ve yetkileri geniştir. (YÖK yasasında (2547) 1992 yılına kadar böyleydi, Rektör yetkilerini belirleyen 2547/13 madde Rektörü Padişah yetkileri ile donatmıştır)

Kıta Avrupası modeli:

Üniversite doğrudan Eğitim Bakanlığı veya eşdeğer bir bakanlığa bağlıdır. Genelde her Üniversitede seçiciler kurulu oluşturulur, rektör seçiciler kurulu tarafından o üniversitenin Profesörleri arasından seçilir, Bakan veya Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Bakanın seçilen rektörü veto etme yetkisi olan ülkeler de vardır. Rektörün görev süresi kısa

ve yetkileri sınırlıdır. Merkezi bir modeldir. Özerklik oldukça sınırlıdır. Finansman, müfredat, istihdam süreleri amaç ve yapısı devlet tarafından belirlenir.

Mali Özerklik

Mali özerklik, bir kamu tüzel kişiliğinin kendi kaynaklarını serbestçe kendi harcamalarını yönetmesi demektir. Kamu tüzel kişiliklerinden olan üniversitelerin kendi yönetimlerinde bir takım mali kaynakları olduğu gibi bu kaynaklar üzerinde siyasi organların herhangi bir müdahalesi olmaksızın tasarruf yapma yetkileri de olmalıdır. Bu bağlamda mali özerklik;

- a) Bütçesini hazırlama,
- b) Kendi mali olanaklarını oluşturma,
- c) Mali kaynaklarını kullanma hakkına sahiptir (6).

OECD 2003 yılı raporunda özerklik ile ilgili olarak; "Akademik yapısını ve ders müfredatını belirleme, Akademik personeli işe alma ve işine son verme, Maaşları belirleme, Yeni alacağı öğrenci kontenjanlarını ve alacağı öğrencileri kendi yöntemleri ile belirleme, Öğrenci harçlarını belirleme, Bütçesini oluşturma ve öncelikleri doğrultusunda sarf edebilme, Kredi alabilme yetisine sahip olma, Binalar ve tüm araç-gereçlerinin mülkiyetine sahip olma" (7) demektedir.

Modern üniversitelerin kurucusu olan W. V. Humboldt, "Üniversitenin sahibi devlet değil millettir" demiştir. Dolayısıyla üniversitelere verilen kaynakların üniversite tarafından millet adına tasarrufta bulunma yetkisinde olduğunu açıklamaktadır. Üniversiteler kullandığı bütçenin hesabını vermeli ve denetlenmelidir. Bütçenin kullanımı serbest olmakla birlikte denetime tabi olmalıdır. Denetim bütçenin kullanımında değil fakat girdi ve çıktılarda esas alınmalıdır.

Özerklik, eğitim-öğretim ve araştırmanın dumura uğramaması için öğretim üyelerine tanınan bir hak olmakla birlikte hiçbir zaman çalışmama, keyfi davranma, kapris yapma ya da toplum taleplerine sırt çevirme gibi bireysel ve etik olmayan tutum ve davranışlar demek değildir. Özerklik ve özgürlük keyfilik anlamına gelmez, aynı zamanda bir sorumluluktur. Böyle bakınca özerklik, özgürlük, performans ve bilimsellik bir bütün olarak düşünülebilir.

Türkiye'de Akademik Özerklik

Türkiye bilim tarihimizde üniversiteler, akademik özerklik, özgürlük, etik ve liyakat açısından ciddi olumsuzluklarla anılmaktadır. Bilimsel yayında etik dışılık saptananlar, yargı kararı ile süreli meslekten men cezası alanlar, uluslararası taranan dergilerde yayını olmayanlar Rektör oldular ve hatta YÖK disiplin kurulunca görevden alınmasına karar verilen ancak zaman aşımı nedeniyle cezası uygulanamayan bir Rektör göreve devam etmiştir. Böyle bir durumda akademik etikten söz edilebilir mi? Nepotizm sınır tanımıyor, Üniversiteler aile şirketlerine dönüştü, siyasallaşan bilim tüm değerlerin önüne geçti. Özgür düşünmeyi savunanlar ise muktedirlerce hırpalandı, hakaretlere uğradılar, hatta hapsedildiler ve birçoğu ülkeyi terk etti.

1924 yılında çıkarılan 499 sayılı yasa ile Darülfünun'a verilen özerklik, 1933'de kaldırıldı. 1933 Reformu'nda üniversitelerde bulunan 240 öğretim üyesinden 157'si görevinden uzaklaştırıldı. Üniversitelerden uzaklaştırmalarda bilimsel liyakat ilkesine uygun davranıldığı söylenemez. Belki de 1933 Üniversite Reformu tasfiye hareketindeki ölçsüzlük, haksızlıklar ve güvensizlik, beklenen başarının düşük düzeyde kalmasına da neden olmuştur (8).

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami ONAR tarafından hazırlanan 01.04.1945 tarihli İstanbul Üniversitesi raporu ile merkezîyetçi anlayışa karşı çıkmış, fakültelerin ve üniversitenin tüzel kişiliklerinin tanınması "İlmi, idari ve mali muhtariyet" in sağlanması istenmiştir. 1946'da çıkarılan kanunun birinci maddesi; Üniversiteleri "Fakülteler, Enstitüler, Okullar ve bilimsel kurumlardan oluşan özerk ve tüzel kişilikli yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleri" diye tanımlamaktadır.

Ancak bazı olaylar özerkliğin sözde kaldığını göstermektedir. Ankara Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Ord. Prof. Dr. Ernst HIRSCH derlediği "Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerinin Gelişmesi" isimli eserde belirttiği üzere 1948'de Ankara Üniversitesinde kışkırtılan öğrencilerin Rektöre hakaret etmeleri Rektörün istifasını getirmiştir. Arkasından dönemin tanınmış öğretim üyelerinin kürsüleri kapatılarak kendileri açığa alınmıştır (9).

Ayrıca 1950'li yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı, siyasi olarak hoşlanmadığı öğretim üyelerini "vekâlet emrine" alma yetkisi ile özerkliğin gelişimine ciddi olarak ket vurmuştur. Süresini dolduran ve başarılı bulunan doçentlerin Profesörlüğe yükseltilmesi ve atanması ile ilgili son işlem olan üçlü kararname çıkarılmamış ve bazı yükseltmeler yapılmamıştır.

27.10.1960'ta üst üste iki yasa çıkarılmıştır. Bunlardan 114 sayılı olanı 147 öğretim üyesini tasfiye etmiştir. Bu tasfiye hareketinde kişisel rekabetin ve husumetin rol oynadığı bilinmektedir. Bir süre sonra hatadan dönülmüş ve iki yıl içerisinde bu karar geri alınmıştır. Aynı gün çıkarılan 115 sayılı yasa ile de 1946 Kanununda kısmen değişiklik yapılmış ve yeni maddeler eklenmiştir. Süreçte özerklik ile ilgili 1973'te çıkarılan 1750 sayılı yasa ve daha sonra da 1765 sayılı Personel

Kanunları ve son olarak da 2547 sayılı yasayı sayabiliriz. 2016 ve sonrasında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) süreci Akademik özerklik yönünden çok iyi incelenmelidir.

Yukarıda da özetlendiği gibi Cumhuriyet döneminde üniversitelerde yapılan yasal düzenlemeleri 9 temel süreçte inceleyebiliriz.

1924-1933 arasında Darülfünun'a özerklik verilmiş olmasına karşın Darülfünun bu yetkiyi kullanmamıştır.

1933-1946 dönemi; 1933'te 2252 sayılı yasa ile Darülfünun dağıtılıp İstanbul Üniversitesi kurulmuştur, özerklik kaldırılmıştır.

1946-1960 döneminde 4936 sayılı yasa ile üniversite ve fakültelere tüzel kişilik ile bilimsel ve yönetsel özerklik tanınmıştır. 1954'te yapılan bir değişiklik ile Milli Eğitim Bakanlığına öğretim üyelerini Bakanlık emrine alma yetkisi tanınmıştır. Böylece siyasi erkin üniversiteye müdahalesinin kapısı tekrar açılmıştır.

1960-1973 döneminde; çıkarılan 115 sayılı yasa ile önceki yasadaki bazı değişiklikler yapılmış ve anayasaya ilk kez üniversite ile ilgili madde (Madde 120) konulmuştur. Bu madde ile "Üniversiteler bilimsel ve idari özerliğe sahip kamu tüzel kişiliklerdir.", "Üniversiteler kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulan organlar ile yönetilir ve denetlenir." hükümleri getirilmiştir. 29 Eylül 1971'de 1488 sayılı yasa ile 120. madde'de bazı değişiklikler yapılmıştır.

1973-1981 dönemi; 120. maddede değişiklik yapılarak özerkliğin sınırlama maddesi iptal edilmiştir. Bu madde Anayasa da yer alan üniversite özerkliği ile ilgili hükümlere aykırı bulunmuştur. Yine 1750 sayılı yasadaki Üniversite Denetleme

Kurulu'nun da oluştuğunu görmekteyiz.

1981- 1992 dönemi; YÖK yasası (2547) 6 Kasım 1981'de çıkarılmış, 1982 Anayasası'nda yükseköğretimle ilgili olmak üzere, 130-131 sayılı maddeler getirilmiştir. Anayasanın 30 maddesine göre öğretim üyeleri ulusal savunma, güvenlik ve kamu düzeni konuları dışında her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilir. Anayasaya ve 2547 3/d'ye göre Türk Üniversiteleri birer özerk kurumlardır. Oysa Bilimsel, Yönetimsel ve mali özerklik söz konusu değil.

1992-2016 dönemi; Rektör adaylarını belirlemede üniversitelerde seçim yapılmasına yönelik yasa çıkarılmıştır (1 Temmuz 1992 tarih, 3826/1 madde).

Seçim sonucu belirlenen 6 aday YÖK genel kurulu tarafından 3'e indirilmiş ve Cumhurbaşkanı kendisine sunulan 3 kişiden birisini atamıştır. Özellikle 1982 sonrası kurulan kamu üniversitelerinde en yüksek oyu alanların çoğu atanmamıştır.

2016-2018 dönemi; Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılan KHK ile Rektör atama yöntemi değiştirilmiştir. Aday belirleme seçimleri kaldırılıp ve YÖK önerisi ile atama sürecine geçilmiş ve daha sonra KHK ile Rektör atamaları yalnızca Cumhurbaşkanı tarafından yapılmaya başlamıştır.

2018 ve sonrası: Rektör atamaları ile ilgili KHK 4 kez değiştirilmiştir. Rektör atanması için 3 yıllık Profesör olma koşulu kaldırılıp ve bir aylık Profesörler Rektör olarak atanmaya başlanmıştır. Hatta bir KHK 6 gün sürmüş, 9 Temmuz 2018'de 3 yıllık Profesörlük koşulu kaldırılıp 14 Temmuz 2018 tarihinde atama yapılmış, 15 Temmuz 2018 de tekrar 3 yıllık koşul geri getirilmiştir. Hatta 3 yıllık Profesör olma koşulu varken 15 Eylül 2019 tarihinde 1 aylık Profesör Rektör olarak atanmıştır (10).

Üniversiteyi ve doğal olarak bilimi temsil eden Rektör bu yöntemle atanıyorsa hiç birimiz akademik özerklikten bahsedemeyiz. Bu yöntemlerle atanan Rektörler mi kurumda akademik özgürlük ve özerkliği sağlayacak? Üniversitelerde demokratik yönetim kavramı çok tartışılan bir konudur. Üniversitelerde yönetimde açıklık, yönetime katılma, denetim ve hesap sorabilme gibi ilkelerin mutlak yaşama geçmesi gerekir. Yöneticiler belirli bir süre için yönetim kademesinde bulunan akademisyenlerdir. Belki aynı konumda olan diğer akademisyenlerden bir adım önde olmaları kabul edilebilir, o kadar.

Bilim; sorma, yanıt arama, inceleme, deneyimleme ve çıkarımlarla sürer gider. Bu, önyargılardan, değer yargılarından uzak kalarak anlama ve açıklama demektir. Yasaklayıcı, tabu niteliğinde anlayış olamaz. Akademik özgürlük, hak ve sorumluluktur. Öğretim üyelerinin hükümetten ve diğer otoritelerden baskı görmeden araştırmalarını ve düşüncelerini açıklamaları ve sürdürmeleri demektir, eleştirel düşüncüyü korumak ve desteklemek üniversite hizmetlerinden olup bunun güvence altına alınması gerekir. Akademik özgürlük, araştırma yapmak ve bunların sonuçlarını yayınlamak güvencesidir, akademisyenin derslerde neyi, nasıl anlatacağına karar vermesi, en önemlisi de araştırma ve düşüncelerinden dolayı kurumunda baskı görmemesi ve sansüre uğramamasıdır. Öğretim üyeleri, bilinenleri sorgularken ve çelişkili görüş bildirirken işini kaybetme, cezalandırılma, özgürlüğünü kaybetme kuşkusunu ve tehlikesi taşımamalıdır. Akademik personel hiçbir koşulda baskı altında kalmamalıdır.

Bilim insanının beynindeki özgürlük ve özerklik ile yasaların tanıdığı özgürlük ve özerklik, eşgüdüm içinde olurlarsa anlamlıdır. Özerklik asla mutlak ve sınırsız bir özgürlük olarak düşünülemez. Özerkliğin de sınırları olması gereken bir kavram olarak düşünülmesi gerekir. Özerkliğin derecesi,

üniversite-devlet ilişkilerinde ince bir yetki dengesine bağlı olmalıdır. Üniversite sadece ticari ve pratik amaca yönelik, "faydacı" bir kuruma evrilirse kimlik ve kişiliğini kaybeder. Üniversite, özgür araştırma ve özerk yapısı nedeniyle "üst düzey" bir ruha sahip olmalıdır.

Bir ülkenin Üniversiteleri ne kadar özerk ise ülke demokrasisi o derece güçlüdür. Üniversitelerin görev ve sorumluluklarını gereği şekilde yapabilmesi için özerk olması vaz geçilmezdir. Özellikle Akademik özerklik çok önemlidir, zira akademik özerklik bilimsel özgünlük ve özgürlüğün ve hatta bilim toplumunun temel dayanağıdır. Bilim toplumu olmadan gelişmeden söz edilemez. Gelişim mal üretmek değil bilgi üretmektir. Bu kurumlarda üretilen bilgiler ve ürünler insanlığa, ulusa ve devlete değer ve varlık olarak geri döner.

Kaynaklar:

- 1- Büken N.Ö. Türkiye örneğinde akademik dünya ve akademik etik. Hacettepe Tıp Dergisi 37:164-170, 2006
- 2- Bıyıkoglu K. Üniversite Özerkliği Modelleri: Amerika Modeli <http://www.egitim.aku.edu.tr/bolgu/1.htm> (erişim : 28.07.2009)
- 3- İnci O, Susturulan Akademya. Bellek yayınları, 2012, Edirne
- 4- Gasset Y. Ortega, "Üniversitenin Misyonu" Çev. Bülent Üçpınar, Birleşik Yayıncılık 1997, İstanbul
- 5- Akademik Özerklik sorunu. Cumhuriyet Gazetesi 02.10. 2011 (<https://www.cumhuriyet.com.tr>)
- 6- Yıldırım R. <http://dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/universitekurumunun.htm>)
- 7- Erdem A.R. Üniversite özerkliği: Malı, Akademik ve Yönetimsel açıdan yaklaşım. Yükseköğretim Bilim Dergisi, DOI:10.5961/Jhes.2013:064
- 8- Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi, TÜBA, 2007
- 9- Çetik M. Üniversitede Cadı Kazanı-1948, DTC Fakültesi Tasfiyesi, Tarih Vakfı, YURT

Yayınları).

10- İnci O. Medreseleşen Üniversiteler, Mollalaşan Akademisyenler. Cumhuriyet yayınları, İstanbul 2021

*Trakya Üniversitesi eski Rektörü

AKADEMİK ÖZGÜRLÜK VE KURUMSAL ÖZERKLİK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Alican Kavas*

Çağdaş üniversitenin ortak değeri olan akademik özgürlük; akademik yaşamı yakından ilgilendiren mesleki bir haktır. Gelişmiş bir yüksek öğretim sistemi akademik özgürlük olmadan yeşeremez, var olamaz, yükselemez, yenilikçi ve atılcı olarak küresel bilim yarışının içerisinde yer alamaz. Üniversitelerin eğitim, öğretim, araştırma ve topluma hizmet işlevlerini verimli bir şekilde yapabilmesinin koşulu olan bu özgürlük üniversitenin kültürü içerisinde temel ve vazgeçilmez ilke olarak kesinlikle yer almalıdır.

Akademik özgürlüğün kişisel ve kurumsal boyutu içermesi her iki alanda da önemli adımlar atılması zorunlu kılar. Kurumsal özgürlüğün özellikle vizyon, strateji ve yol haritası geliştirme ve uygulamada sağlayacağı esneklik üniversitenin bir "kişilik" kazanmasında, "farklılık yaratmasında" ve sonuçta "güvenilir marka" olmasında önemlidir. Devlet finansal kaynak tabii ki verecektir, ancak bu kaynakların hesap verilebilirlik ilkesi altında etkin kullanımı ile üniversitenin kendisine bir kimlik ve karakter geliştirmesi söz konusu olabilir. Aslında gözden kaçırılmaması gereken şey öncelikle kurumsal ve akademik bağımsızlığın, akademik rekabetin oluşturulması ve yaşatılması için gerekli önkoşul olduğu gerçeğidir. Akademik rekabetin; eğitim ve öğretim, araştırma ve yayın alanında ve de üniversitenin varlık nedeni olan öğrencilerin daha iyi yetiştirilmesi, güncel bilimsel bilgi ve becerilerle donatılması alanlarında olması amaçlanmalıdır. Bu rekabet ortamının oluşturulması ile çağdaş ve nitelikli eğitim kurumları ortaya çıkabilir. Ancak rekabetin oluşturulmasının önkoşulu ise hukukun üstünlüğünün kabul gördüğü bir toplumda

özgürlüklerle ilgili yasal bir çerçevenin ve kanunların mevcut ve uygulanıyor olmasıdır.

Dünyadaki 180 ülkenin yer aldığı Akademik Özgürlük Endeksine göre akademik özgürlüğü belirleyen beş temel etmen şunlardır:

a. Akademisyenlerin araştırma ve öğretim özgürlüğünün varlığı. Akademisyenlerin kendi araştırma ve öğretim ajandalarını herhangi bir etkileme olmadan belirleyebilme derecesi,

b. Akademisyenlerin araştırma fikirlerini ve bulgularını meslektaşları ile tartışabilme, yayınlatabilme ve topluma duyurabilme özgürlüğünün derecesi,

c. Kurumsal bağımsızlığın (özerklik) varlığı ve derecesi. Üniversitenin idari, mali ve teknik alanlardaki bağımsızlığı ve bunların pratikte uygulanabilme derecesi,

d. Akademisyenlerin ifade özgürlüğünün derecesi,

e. Huzurlu ve güvenli bir kampus ortamının varlığı. Üniversitenin siyasal, dini ve ideolojik baskı, korku ve gözaltılardan arınmış olma derecesi ve kampus paydaşlarının (öğrenci, öğretim üyesi, diğer çalışanlar gibi) kendilerini nefret, ayrımcılık gibi davranışlardan uzak bir şekilde güvende hissetme derecesi.

Ne yazık ki günümüzde birçok ülkedeki üniversitelerde hem kurumsal özerkliğin hem de akademik özgürlüğün tehdit altında olduğu ve özellikle son 10 yılda bu özgürlüklerin kısıtlandığı veya azaldığı gözlemlenmektedir. Düşündürücü

olan bu azalma trendinin gerek liberal ekonomiye sahip ve akademik güç merkezi olarak bilinen ülkelerde (ABD ve İngiltere gibi) ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde (22 ülkede) görülmesi yanında, birçok ülkede bu konuda hiçbir ilerleme kaydedilmemesidir. Cumhuriyetin 100. yılında ülkemiz üniversitelerinin çeşitli sorunları olması yanında, akademik özgürlük endeksinde 180 ülke arasında en alttaki yüzde 10'luk grup içindeki ülkeler (Küba, Mısır, İran, Çin, Suudi Arabistan, Sudan, Bahreyn, Suriye, Kuzey Kore, Belarus, Türkmenistan, Ruanda, Nikaragua, Burma, Eritre ve Ekvator Ginesi gibi) arasında gösterilmesi ve konunun hala güncelliğini koruması gerçekten üzücüdür. Aşağıdaki ülke örnekleri yukarıda sunulan ve akademik özgürlüğü belirleyen faktörlerden bazılarında bu özgürlüğü tehdit eden/ kısıtlayan örnekler olması bakımından ilginçtir.

ABD

- 2021 yılından bu yana bazı eyalet devlet yönetimlerinin akademik işlere daha çok müdahale etmesi
- Irkçı görüş ve düşünceleri yansıtan kavramların ve konuların okutulması ve tartışılmasının yasaklanması
- Bazı eyaletlerde tenure (iş garantisi) sisteminin kaldırılması ya da kısıtlanması yönünde adımlar atılması
- Tutucu grupların eyalet devletindeki temsilcileri etkileyerek bazı konularda-örneğin cinsiyet, azınlık, çevre gibi araştırma fonu desteği sağlanmaması yolundaki baskıların gittikçe artması
- Radikal solcu olarak algılanan akademisyenlere karşı toplam baskısı ve denetiminin artırılması
- Son İsrail Hamas savaşından ötürü bazı Müslüman ve Yahudi öğrencilerin

taciz ve tehdit altında olması, nefret ve ayrımcılık söylem ve eylemleri ile korku duygusuna maruz bırakılması

Meksika

- Kampus huzuru ve güvenliği konusundaki eksiklikler. Üniversite öğrencilerine özellikle de kız öğrencilere karşı saldırı ve taciz olaylarının artması
- Üniversite kampuslarının uyuşturucu baronlarının savaş alanlarına dönüşmesi
- Üniversite bütçesinin kısıtlanması
- Politik kadrolaşma
- Üniversite üst yönetimine yapılan atamaların politik yönlü olması ve bunun öğrenci protestolarına yol açması

Hindistan

- Üniversitelerin kurumsal bağımsızlığı ile akademik özgürlüğün de 2013 yılından itibaren azalması
- Merkezileşme eğilimi ve bürokratik engeller
- Üniversitenin politize edilmesi
- Akademik özgürlüğü koruyacak ve geliştirecek yasal bir altyapının olmaması

Çin

- Üniversiteler arası akademik rekabeti arttırmak amacıyla sınırlı olarak tanınan kurumsal bağımsızlığın parti-devlet anlayışına yenilmesi, üniversitedeki liderlik ve yönetim kademelerine atamada parti-devlet görüşünün egemen olması
- Araştırma alanlarına parti-devletin karışması, yönlendirmesi
- Akademisyenlerin ifade özgürlüğündeki kısıtlamalar

Türkiye

- Üniversite üst yönetimine atamalardaki yaklaşım ve bunun öğrenci ve akademisyenlerin protestosuna neden olması (Boğaziçi Üniversitesi örneği)
- Akademik kadrolara atamalarda ve yükseltmelerde yandaş ve liyakatten uzak tutum ve uygulamalar. Kişiyeye özel veya adrese teslim kadro ilanlarının verilmesi
- Açılması istenen fakülte ve yüksekokulların şehrin ileri gelenlerinin baskısı doğrultusunda gelişmesi
- YÖK'ün varlığı ve müdahaleleri
- Akademisyensiz, kütüphanesiz ve yurtsuz üniversitelerin varlığı
- "Barış için Akademisyenler Bildirisi" ne imza koyan akademisyenlerin maruz kaldığı idari, hukuki soruşturmalar ve tehditler

Sonuç olarak, Çin, Hindistan, ABD, Meksika gibi dünya nüfusunun yarısından fazlasını barındıran bu ülkelerde son on yılda akademik özgürlüklerde görülen önemli düşüş ilerisi için umutlu olmayı zorlaştıracaktır.

Üniversitelerimizin içinde bulunduğu ortamın ve özellikle üniversiteler arasındaki bölgesel farklılıkların ortaya çıkardığı dengesizliğin ve yetersizliğin (nitelikli akademik kadro, kaliteli eğitim ortamı, kampus yerleşim yeri, yeterli ve donanımlı binalar, kütüphane ve laboratuvarlar, yurtlar ve üniversitenin bulunduğu şehir halkının üniversiteye karşı tutum ve beklentileri vs.) akademik özgürlük ve kurumsal özerklik kavramlarının tartışılmasını önemsiz, anlamsız hatta yersiz kıldığı düşünebilir. "Türkiye'de üniversite yok", "Taşra üniversiteleri", "Medreseleşen

üniversiteler", "Akademisyen ve öğrencilerin üniversiteleşmemesi", "Her şehre hatta ilçeye bir üniversite" gibi sıkça duyduğumuz ve üzüntü ile karşılayacağımız görüşlere, nitelemelere karşın, yapılması gereken hem akademik hem de kurumsal özgürlüğün siyasi irade, toplum ve tüm üniversite paydaşları tarafından özümsemesi, korunması ve geliştirilmesi yolunda ciddi ve yoğun çaba harcaması gerektiğidir. Akademik Bilinç dergi yönetiminin "Cumhuriyetimizin 100. Yılında Üniversitelerimizdeki Özerklik" konusunu ele alınması bu çabaya güzel bir örnektir.

Aşağıdaki bölümde 2021 yılında basılan Üniversite ve Akademisyen başlıklı kitabımın özgürlüklerle ilgili ikinci bölümünden özet alıntılarla devam etmek istiyorum.

Akademik Özgürlük

Akademik özgürlük kavramı başlangıçta üniversitenin kilise ve devletten bağımsızlığını belirtmek için kullanılmıştı. Daha sonra toplumların sosyal ve kültürel değişimi, bilgi ve felsefedeki ilerlemeler, uluslararası iletişim ve ticaretteki gelişmeler sonucu ortaya çıkan bu özgürlük modern üniversitenin temel taşı oldu. İlk kez 19. yüzyılda Almanya'da kullanılan akademik özgürlük kavramı, üniversitenin yaşamını sürdürmesinde büyük rol oynamıştır. Üniversitenin kurucuları üniversiteyi "özgür bilimsel araştırma atölyesi" olarak tanımlamışlardı. Alman devleti üniversitenin akademisyenlerine kendilerini tarafsız yeni bilgi üretmeye adanmaları için akademik özgürlük tanıdı. Toplum için ise üniversitenin tarafsızlığı algısı onun güvenilirliğinin garantisi ve teminatı idi ve üniversitenin yaptığı araştırmalara ve ulaştığı bulgulara güvenilirdi.

Akademik özgürlük, kişisel olarak akademisyenin düşünce, ifade, öğretim, araştırma ve sorgulama, yayınlama ve paylaşma, üniversite fakülte ve bölüm düzeyinde yönetimine katılma ve sesini duyurma haklarını içerir. Akademisyenlerin profesyonel sorumluluklarını yerine getirirken bilimsel ve entelektüel ahlaklarının en yüksek düzeyde tutulması beklenir. Bu özgürlüklerin alt ve üst sınırını akademisyenin kişisel özellikleri (adanmışlık, dürüstlük, cesaret ve nezaket gibi) yanında, görev ve sorumluluk anlayışı ve uygulamaları, üniversiteye karşı toplumun ve iktidarın bakış şekli, politik ve dini hoşgörüsü/hošgörüsüzlüğü ve bunların olası etkileri belirleyecektir.

Akademisyenin akademik özgürlüğü temelde iki boyutta irdelenebilir.

Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Kansas Emporia gazetesi editörü William Allan White kendisine 1923 Pulitzer Editörlük ödülü kazandıran "To an Anxious Friend" başlıklı makalesinde özgürlüğün önemini şu sözlerle belirtiyor:

"Hür ifade çoğu zaman aptalca, çılgın ve kötü niyet taşıyan fikirleri de beraber getirir. Eğer özgürlük varsa bu aptallık ve çılgınlık kendi zehiri ile yok olur gider ve geriye bilgelik kalır...Mantık insanı yanıltmaz...Yalnızca bastırılan özgürlük dünyaya daha çok zarar verir."

Akademisyenler yönünden akademik özgürlüğün sağladığı yaratıcılık ve kritik edebilme şansı "entelektüel liderlik" için ön koşuldur. Kritik edebilmek akademik yaşamın bir ayrıcalığıdır; gerçeklere ve kanıtlara dayalı olmalı ve yalnızca olumsuz bir bakışı içermemelidir. Aşırı olumsuz eleştirel yaklaşım ileri sürülen fikir ve uygulamaların karşısına yeni ve yaratıcı bir alternatif konulmasını engellenmiş olur ki bu da bilimsel gelişmeyi yavaşlatır.

Öte yandan, kritik edebilmek kadar diğer önemli bir akademik özgürlük kullanma şekli de akademisyenin savunduğu fikirler, kuramlar ve modeller hakkında toplum önünde anlaşılır ve yapıcı bir şekilde konuşabilmesi ve bunların fedaisi olabilmesidir.

"Akademik özgürlük bilim insanının gerçeği arama hakkı onu nereye götürürse oraya gidebileceğini garanti eden uluslararası seyahat için geçerli bir pasaporttur. Akademik özgürlük hakim güce karşı gerçeği söylemektir. Bu özgürlüğün tadı iktidardakilerin fikirleriyle çatışma halindeki görüşleri açıklarsam işimi kaybedermiyim korkusu ile yaşayarak alınmaz."

Berlin Üniversitesinin 1831 de kuruluşunda Humboldtian modelinin ilkesi ortaya konulurken şu ifade edilmiştir:

"Eğer bilgili ve fikirlerle dolu birilerinden elde edeceğiniz yararları en yüksek düzeye çıkarmak istiyorsanız onların tartışmasına, deney ve araştırma yapmasına, hür bir şekilde düşünmesine uygun ve güvenilir bir ortam yaratmalısınız. Üniversitenin gerçek ruhu budur."

Öte yandan, ülkemizde 1956 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, aynı fakültenin açılış töreninde "Nabza göre şerbet veren sözde münevverlerden olmayın" dediği için, üniversite senatosunun aksi yönde görüş bildirmesine rağmen, Milli Eğitim Bakanlığı'nın emri ile görevinden alındı. Bu olay, öğrencilerin dersleri boykot etmesine ve çok sayıda akademisyenin görevini bırakmasına yol açtı.

Akademisyenin ifade özgürlüğünün sınırı ne olmalıdır? Bu özgürlük nereye kadar korunacaktır? Akademik özgürlük; her ortamda "ben nasıl istersem, ne istersem öyle öğretim ya da söylerim"

demek değildir. Diğer taraftan, akademik özgürlüğün, öğrencilerin kendi yerleşik inançlarına ters gelen, zıt olan söylemlere ve fikirlere maruz kalmama hakkı olarak görülmemesi de gerekir. Gerçekte yüzde yüz bir ifade özgürlüğü diye bir şey yoktur. Önemli olan bu özgürlüğü kötüye kullanmamak ve yıllar boyunca oluşan bilgi, deneyim ve bilgelik ışığında ve profesyonelce öğretim ve araştırma alanında düzgün ve doğru işler yapmaktır. Bilim insanlarına verilen bu özgürlük, onların tüm gerçekleri, fikirleri tarafsız bir şekilde inceleme ve test etmelerine- ki bunlar hoş olmayabilir, zevk vermeyebilir, tehlikeli görülebilir, hatalı olabilir- olarak verilmesidir. Ayrıca, bu inceleme ve test etme bile yeterli olmamalıdır. Akademisyenin bunları öğrencilerine, meslektaşlarına, kamuoyuna açıklamada ve savunmada özgür olması gerekir.

Öğrenciler yönünden akademisyenin özgürlüğünden yararlanmadaki ölçüt; "Eğer bana bir hikayenin yarısı anlatılıyorsa ya da tek bir bakış açısından anlatılıyorsa, orada iyi eğitim alamıyorum demektir" düşüncesi olmalıdır. Toplumsal olaylara karşı ise üniversitelerin ve akademisyenlerin üç maymunu oynayarak; -yani görmedim, duymadım, söylemedim ile- akademik özgürlüklerini kullanamayacaklarının bilincinde olmaları gerekir.

Eleştirel sorgulama ve akademik tartışma için sınıfta bir ortam yaratma da bu özgürlük sınırları içerisinde yer alır. Akademisyenin mevkiinin ve unvanın verdiği otorite ile kendi kişisel, politik ya da dini görüş ve düşüncelerini "gerçek" dogmalar olarak dayatması ve öğrencilerini doktrine etmeye çalışması kabul edilebilecek davranışlar değildir. Çünkü bu tür yaklaşımlar yüksek öğretimin ruhuna aykırıdır. Dersin içeriğine sadık kalmak koşuluyla konunun ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve uluslararası boyutları serbestçe tartışılabilir.

Öte yandan, akademik özgürlük ile öğrencilerin de kendilerine sunulan fikir ve görüşlere korku ve baskı altında hissetmeden yanıt verme ve tartışma hakkına sahip olduğu kabul edilmelidir. Ancak böylece öğrenciler bağımsız düşünme kapasite ve arzularını geliştirebilir ve fikirlerini özgürce ifade etme becerisi elde edebilirler. Ders içinde ve dışında saldırgan, küçük düşürücü, alay edici, tehdit edici ve gerçeği yansıtmayan anlamsız eylem ve söylemler öğrenci ve akademisyen tarafından kullanılmamalıdır. Tarafların birbirlerinin ifade özgürlüğüne saygı ve nezaket sınırları çerçevesinde yaklaşımları sınıf hürriyeti ikliminin korunması için gereklidir.

Akademik özgürlük ilke olarak akademisyenin sınıf dışında bir vatandaş olarak kendi ilgi ve uzmanlık alanına girmeyen konularda da fikir ve düşünceleri açıklamasının belli kurallara göre yapılmasını öngörür. Ancak kanıta dayanmayan, doğru olmayan, sansasyon yaratan, yanlılık yansıtan ve aşırı duygusal tonlu açıklamalardan kaçınmak gerekir. Ayrıca bu tür söylemlerin üniversiteyi temsil etmediği kişisel görüş olduğu özellikle vurgulanmalı ve başkalarının hak ve hürriyetlerine saldırı niteliğinde olmamalıdır. Aksi davranışlar akademisyenin üniversite ile ilişkisinin koparılmasına kadar gitmelidir.

Araştırma ve Sorgulama Özgürlüğü

Akademisyenin ilgi ve heyecan duyduğu alanlarda araştırma konusu saptama, araştırmayı gerçekleştirme ve sonuçlarını yayın yoluyla duyurma özgürlüğü de öğretim ve ifade özgürlüğü kadar önemli olan bir haktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken araştırma sonuçlarının bilim dalına, toplumun ve insanlığın sorunları çözmeye katkısının ne olacağı veya olduğu tartışmasının arka plana atılmamasıdır. Araştırmanın

bilimsel, sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve uluslararası boyutlarda etki yaratıp yaratmadığının değerlendirilmesi, özellikle kaynakları sınırlı olan gelişmekte olan ülkelerde, akademik özgürlüğün kullanılmasında bir üst sınır olarak düşünülmelidir. Yayınlanmayan, kitlelere ulaşmayan, atıf almayan araştırma ve yayınlar bir anlamda "işlevsiz araştırmalar" olarak kaynakların yanlış kullanımı ve israfı olarak düşünülmelidir. Biraz daha derin düşündüğümüzde üniversitenin ya da bir bilim dalı veya disiplinin yaşamını devam ettirmesi ve toplum gözündeki saygınlığının korunmasının araştırma ve sorgulama özgürlüğünün verimli kullanımı ile yakından ilgili olduğunu görürüz.

Genel olarak, "Ne nasıl araştırılacak?" sorularının yanıtı o günkü geçerli olan paradigmalardan etkisinde yatar. Bir bilim dalında akademisyenler tarafından tartışılan ve yazılan geçerli inanç, görüş, kuram, kavram, yöntem olarak tanımlayabileceğimiz paradigma, genç araştırmacılara ışık tutar ve bunlara bağlı olarak bir pozisyon alınır. Aslında bu yaklaşım kolaycı bir yaklaşımdır ve bu şekildeki araştırmalar dizayn etmek ve yapmak katkı düzeyi düşük ancak yayın olasılığı yüksek bir yaklaşımdır. Akademisyen mevcut ve geçerli kuram, kavram ve bilgilere kritik gözle bakabilir ve yeni kuram, kavram ve yöntemler geliştirebilir ve bunları deneysel bilgiler ışığında mevcut paradigmalara karşı sorgulayabilirse araştırma ve sorgulama özgürlüğünün tadını daha iyi çıkarabilecek ve çabalarının etkinliği daha çok olacaktır.

Kısaca, akademik özgürlük bilim insanının mesleki bir hakkı olup, bilimsel bilginin üretilmesi, geliştirilmesi ve yayılmasını amaçlayan çabaların sonucunda ortaya konulan sosyal ürünler için toplumun ödemesi gereken bir bedel olarak algılanmalıdır. Akademik özgürlük: neyin nasıl öğretileceği ve araştırılacağı

konularında akademisyenin güncel bilimsel gelişmelerin ışığında ve kendini devamlı yenileme dürtüsü ile rahatça karar verebilmesi ve uygulayabilmesi için sağlanan bir ortamdır. Bu özgürlüğün doğru ve yeterince kullanıldığını ölçme çabaları (akademisyenin yayınlarının atıf sayısı, yayın yapılan derginin kalitesi, öğrencilerin meslek bilgilerinin mezuniyetten önce ölçülmesi gibi) akademik özgürlüğe birer saldırı olarak görülmemelidir.

Akademik özgürlüğün gerçekleşme ve geliştirilme koşullarının üç ayağı bulunur.

Akademisyenin iş garantisi olması. Bu güvence olmadan, yani ispatlanmamış nedenlerden dolayı işten atılmaya karşı bir çeşit sigorta olmadan, akademik özgürlüğün kullanımından söz edilemez. Öte yandan, iş garantisi olduktan (kadroyu aldıktan) sonra akademisyenlerin araştırma, yayın ve öğretim performanslarının düşüş gösterdiği şeklindeki eleştirilere karşın bu alanlardaki performansın periyodik olarak izlenmesi ve gerekli yönlendirmelerin/ikazların yapılması esasına dayalı bir sistem geliştirilmesi düşünülmelidir. Akademisyenin etik olmayan davranışları ya da haksız maddi kazançlar elde etmesi verilmiş bu garantinin elinden alınmasına sebep olabilmelidir.

Üniversite içinde akademik kadroya atanma, ilerleme ve diğer anlaşmazlık konularına çözüm bulmada tarafsız ve adil olmak koşuluyla hak arama ve savunma sürecinin var olması. Başka bir deyişle, akademisyenler kendileri hakkında üst makamlarca son bir karar verilmesinden önce üniversite içinde tarafgirlik (yanlılık) yapmadan, akademisyenlerden oluşturulan ve bu işlere bakan daimi bir birim önünde haklarını özgürce ve yeterince savunabilmelidirler. Böyle bir sürecin varlığı iş yeri adaleti sağlama yönünden önemlidir. Süreçle ilgili bu hak olmadan üniversiteden uzaklaştırma kararı verilmesi

ise akademik özgürlüğe karşı en büyük darbe ve tehdit olarak algılanmalıdır.

Akademisyenlerin fakülte ve üniversite yönetimine -akademik olan ve olmayan konularda - görüş bildirme ve konuşma hakkını kullanabileceği bir "katkı verme olanağının" sağlanması. Her ne kadar nihai sorumluluk ve karar üniversite üst yönetimine ait olsa da akademisyenlerin sesini duyurmalarına olanak vermek (ihtisas gerektiren konularda ilgili akademisyenlerin ve diğer önemli paydaşların bilgi ve deneyiminden yararlanmak anlamında) akademik özgürlük sınırları içinde görülmelidir. Üniversitenin işleyişi ile ilgili bu katılımcı yaklaşımın benimsenmesi, akademisyenlerin hem kuruma bağlılığı hem de iş tatmininin sağlanması yönünden gerekli görülmelidir. Bu amaçla bu şekildeki bilgi alışverişi için üst yönetimin saydam ve samimi bir şekilde açık olması gereklidir. Üniversite yönetimlerinin bütçelerini, harcamalarını, yatırımlarını, öğrenci ve öğretim üyeleri ile ilgili strateji ve politikalarını, kampus kültürü geliştirme ve güzelleştirme yönündeki atılımlarını ve toplumla ilişkilerini iç ve dış paydaşlarıyla yıllık bilgilendirme toplantıları yaparak paylaşması beklenmelidir.

Üç ayaklı bu özgürlüğün, özerk (bağımsız) üniversite ile desteklenmesi gerekir. Her bir akademisyenin akademik özgürlüğü bir kurum olarak üniversitenin bağımsızlığı ile eş değer görülmelidir. Devlet desteğine her zaman gereksinim olacaktır. Devletin akademik özgürlüğün koşullarını sağlaması ve bu özgürlüğün garantörü olma yolundaki işlevi, ancak etkin ve yeterli bir kurumsal bağımsızlığın hayat bulabileceği verimli bir işbirliği ortamı ile gerçekleşebilir. Ne siyasal erkler ne de ticarileştirilmiş üniversitelerin kar etme amacı bu özgürlüğü kısıtlamalı ve yok edebilmelidir. Hesap verilebilirlik

(idari, mali ve akademik alanlarda sorumlu tutulma) ve tarafsız yönetim (işe almalarda, kadroya atama ve yükseltmelerde, görevlendirme ve ödüllendirmelerde daima liyakatın ve ehliyetin esas alınması) kurumsal özerkliğin temel ilkeleri olarak baştan kabul edilmelidir. Üniversitenin politik ve iktidar gücü baskılarından etkilenmemesi kendi içindeki dinamikleriyle karar vermede bağımsız olmasına bağlıdır. Üniversiteler zamanla kendi kaynaklarını geliştirerek mali yönden devlete daha az bağımlı hale gelebilmenin yollarını bulmalıdırlar Çin örneğine baktığımızda bu ülkede üniversitelerin finansal ve akademik yönden yeterince bağımsız oldukları (yalnız geniş olanaklar sağlanması yönünden), ancak vizyona bağlı uzun dönemli öncelikler belirleme ve stratejik bakış geliştirme yönünden bağımsız olmadıkları, bu konuların parti -devlet kurumları tarafından belirlendiği ve bu yaklaşımın Çin'in uluslararası rekabette gereksinim duyulan yaratıcılık ve yenilikçilik konusunda geri kalmasına neden olduğu ileri sürülmektedir. Üniversite yerleşkelerinin inşasında gösterilen üstün performansın öğretim kalitesine yansımadağı, dinamik ve inovatif üniversitenin yaratılamadığı ve akademik etik davranışlar konusunda birçok eksiklikler olduğu ileri sürülmektedir.

Sonuç olarak, akademik özgürlüğün ve kurumsal özerkliğin birbiriyle ilişkili olduğu; kurumsal özerkliğin akademik özgürlüğün bir önkoşulu olması gerektiği gerçeği ile karşı karşıyayız.

Akademik özgürlüğün üniversitenin yalnız içe dönük işlevlerine - eğitim, öğretim, araştırma gibi- yönelik olduğu düşünülmemelidir. Üniversitenin devlet ve toplum ile ilişkilerini de belirleyici özelliği vardır. Hür üniversite ve demokrasi birlikte yeşerir; eleştirel düşünce ve özgürlük ise demokrasinin can damarıdır. Sosyal sorumluluk gereği üniversite ve akademisyenler kendilerine toplum ve

sistem tarafından verilen bu özgürlük karşılığı öğretim, araştırma ve hizmet alanlarındaki akademik sorumluluklarını hakkı ile yerine getirmek ve de araştırma ile ulaştıkları bilgileri ve gerçekleri toplumla paylaşmak zorundadırlar.

Çoğu ülkede akademik özgürlük daha çok gündemdedir ve tartışma konusudur. Oysa akademik özgürlük kadar değerli diğer bir konu da akademik görev ve sorumluluktur. Bu konu ne yazık ki hiç tartışılmamaktadır. Biliyoruz ki akademik özgürlük hayal etmeyi kamçılar, akademik görev duygusu ise disiplinli, titiz ve kararlı bir akademik pratiği teşvik eder. Bu ikisinin doğru bir şekilde dengede tutulması beklenir. ABD'deki Stanford Üniversitesi eski rektörü Donald Kennedy, akademik yaşamda "akademik özgürlük ve akademik görev bir madalyonun iki yüzü gibidir" der. Biri olmadan diğeri birşey ifade etmez. Akademik görevi yerine getirmek için akademik özgürlük önkoşulu gerekirken, bu özgürlüğün varlığı da akademik görevin düzgün bir sorumluluk anlayışı ile karşılıklı nezaket ve saygı kuralları içerisinde yerine getirilmesine olanak verecektir. Ancak günümüzde hem akademik özgürlüğün hem de akademik görevin değişik nedenlerle kötüye kullanıldığı görülmekte; kişisel çıkarlar ve beklentiler uğruna akademik özgürlüğün ve akademik görevin yanlış, eksik ve kötü kullanımı üniversitenin toplumdaki saygınlığının erozyona uğramasına ve genç nesillere iyi örnek olunmamasına neden olabilmektedir.

Bu iki kavram, akademik özgürlük ve akademik görev, akademisyenlere önemli sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklardan birincisi ve en önemlisi öğrenciye karşı olan sorumluluktur. Öğrenciler üniversiteye emanet edilen ve en iyi öğretim ve eğitimi alma hakkı olan gençler olarak görülmelidir. Bu sorumluluğun yerine getirilmemesi veya eksik getirilmesi öğrencilere yapılan en

büyük kötülüktür, çünkü üniversitede geçen yıllar geri gelmeyecektir. İkincisi ise göreviyle ilgili olarak akademisyenin eylem ve söylemlerinde, araştırma ve yayınlarında etik davranma sorumluluğudur. Bunların sosyal sorumluluk bilinciyle yerine getirilmesi toplum gözünde akademik yaşamı daha değerli kılacaktır.

Akademik özgürlüğü savunma ve yaşatma çabası yalnızca üniversitelere bırakılmayacak kadar önemli olup, toplum ve üniversite birlikte akademik özgürlüğün ve kurumsal özerkliğin geliştirilmesine çaba harcamak zorundadırlar. "Akademisyenin özgürlüğü benim de özgürlüğümdür" diyebilen ve düşünebilen vatandaşların sayısı arttıkça bu kavram daha da anlamlı ve etkili olacaktır. Devlete ve üniversiteye düşen görev bilimin gelişmesi ve ilerlemesi için akademik özgürlük garantisi ve desteği altında akademisyenlerin "fikri hür ve irfanı hür" bir şekilde görevlerini yapmalarına ortam hazırlamaktır. Akademik özgürlük kavramının ileriki yıllarda ülkemizde nasıl bir değişim ve gelişim izleyeceğini merakla bekliyorum. Umarım kavramın hakkını veren, akademik özgürlüğüne düşkün ve onu elde etmeye, korumaya, geliştirmeye azimli genç akademisyenler üniversitelerimizde çoğalır ve toplumun da desteği ile bir kültür olarak üniversitelerimize yerleşir ve böylece akademik yaşamın olgunlaşmasının ve zenginleşmesinin yolu açılır.

Nasıl ki şeker: karbon, hidrojen ve oksijen elementlerine sahipse ve bunların birlikteliğinin doğurduğu sonuç 'tatlılık' olarak ortaya çıkıyorsa; akademik özgürlük ve akademik görev anlayışı ve uygulamaları da akademisyenin cesaret, adanmışlık, kararlılık ve nezaket gibi üstün nitelikleriyle örtüştüğünde ortaya sonuç olarak "yararlı ve verimli bir akademik yaşam" çıkabilecektir. Unutmayalım ki, akademisyenlere sağlanan bu özgürlükçü ortamın karşılığı, araştırmalar ile ulaşılan tarafsız bilgilerin ve gerçeklerin ortaya

konması, bunların genç nesillere aktarılması ve insanlığın sorunlarına çözüm bulunması şeklinde toplumlara geri dönecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Alican Kavas. Üniversite ve Akademisyen: İşlevler, özgürlükler, görev ve sorumluluklar. Literatür Yayıncılık, Birinci Basım, Mayıs 2021. 273s. (ikinci bölümü oluşturan 42 -86 arası sayfalardan özetlenerek hazırlanmıştır.)

Katrin Kinzelbach, Staffan I. Lindberg, Lars Pelke, and Janika Spannagel. 2023 Academic Freedom Index 2023 Update. FAU Erlangen-Nürnberg and V-Dem Institute. DOI: 10.25593/opus4-fau-21630

* Emekli Profesör. Winston-Salem Eyalet Üniversitesi, Kuzey Karolina, ABD ve Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi, İzmir

AKADEMİSYENLERDE YAYIN ETİĞİ İHLALİNİN OLASI NEDENLERİ

Prof. Dr. Günseli Orhon*

Akademik etik, son yıllarda Türkiye Akademi dünyasının gündemine oturan önemli bir konudur. Ülkemizde sıklıkla duyulan yayın etiği ihlalleri, bu konunun üzerinde ciddi şekilde düşünmeyi, etkili çözümler üretip tedbirler almayı gerekli kılmaktadır. Yayın etiği sorununu etraflıca düşünmek ve iyi analiz etmek, daha etkin başa çıkma yöntemlerini de beraberinde getirebilir. Bu nedenle, yayın etiği ihlalinin olası nedenlerini sosyo-kültürel, psikolojik ve kurumsal olarak üç ana başlıkta inceleyebiliriz

1. Yayın etiği ihlallerinin sosyo-kültürel nedenleri:

Adından da anlaşılacağı üzere, sosyal ve kültürel altyapıyı vurgulayan bu ilk kategoride, toplumumuzu ve kültürel değerlerimizi gözden geçirip sorgulamakta yarar vardır. Akademisyenlik, bütün disiplinlerde akademinin tüm gerekliliklerini üstünde toplayabilme becerisi göstermiş profesyoneller için kullanılan tanımdır. Bu nedenle, akademisyenliğin salt mesleki değil, onursal bir anlamı da bulunmaktadır. Bunun yanında, en basit anlamıyla akademisyen, herhangi bir alandaki bilinmezleri merak eden ve sistematik olarak gözlemleyen kişidir. İlkeleri akademi tarafından belirlenmiş bu sistematik gözlem yöntemleri sayesinde akademisyen gerçeğe ulaşır ve dünyada bilgiyi oluşturma, soyut çıkarımlarda bulunma, çözüm üretme ve ayrıca geleceğin bilim insanlarını yetiştirme aşamalarında insanlığa öncülük eder. Çoğunlukla bu süreç akademisyenin ömrü boyunca sürer. Uzun yıllar akademisyen olarak görev yapanlar için gerçeği araştırma ve ortaya koyma, sosyal ve psikolojik bir alışkanlıktır. Bu alışkanlık toplum tarafından onurlandırıldıkça ve

özgür, bağımsız bir ortam sağlandıkça, akademisyenlerin kuramlar üretmesi, araştırmalar yapması; kısaca gerçeğe ulaşması ivmelenecek gerçekleşir. Ancak bazı durumlarda, akademisyenin gerçekleri konuşması ya da yeni bakış açısı geliştirmesi toplum tarafından hoş karşılanmayabilir; özellikle bilime kapalı, dogmatik inanca ve statükoya daha çok önem veren toplumlarda yenilikler tehdit olarak algılanabilir. Bu durumda, akademisyenin önünde iki seçenek kalır; bilginin her ne pahasına olursa olsun doğru verilmesi ya da otorite lehine manipüle edilmesi... Bazı durumlarda akademisyen, önünde duran gerçek bulguları bu doğrultuda yorumlama ihtiyacı hissedebilir; özellikle sosyal bilimlerde, toplumsal tepkinin etkisi akademisyenler için daha büyük önem taşır. Kuantum fiziği alanında yeni bir sistem geliştirmek toplum tarafından anlaşılmasa da, yeni bir öğretim programı geliştirmek, eğitim, medya, siyaset gibi alanların dikkatini çekebilir ve toplumun inanç ve geleneklerine göre olumsuz tepkileri de çekebilir. Dolayısıyla, objektif bakış açısını subjektif ve duygusal algılayan toplumlarda yansıtma sorunu ortaya çıkabilir. Bu durumda akademisyenlerin tepki çekmemek adına doğru verileri manipüle etmesi ya da dikkatini toplumun duymaktan hoşlanacağı bulgulara çevirmesi, her ne kadar etik dışı olsa da, kendisini kısa vadede kurtaran bir çözüm gibi gelebilir.

2. Yayın etiği ihlallerinin psikolojik nedenleri:

Psikolojik nedenler arasında, akademisyenlerin kendi gelişim süreçleri önem taşır. Onurlu ve gerçeklere bağlı bir akademisyenlik kimliğini sürdürebilmek için, karakter yapısının buna uygun

olması gereklidir. Ancak öğrencilerin test sınavlarından alınmış puanlar ışığında kariyer geliştirdiği eğitim sistemimiz, ne yazık ki gençleri karakter ve etik eğitimi ile besleyememektedir. Buna bağlı olarak, sıkı bir rekabete ve ezber bilgiye dayalı olarak kazanılan puanlar ön plana çıkmaktadır. İlk ve orta öğretimde tartışma, gözlem, deney, işbirlikçi öğrenme gibi deneyimleri kazanamayan bir gencin iletişim, yaratıcılık, etik değerler, saygı gibi becerilerde ne kadar geri kaldığını tahmin etmek zor değildir. Çoğunlukla standart sınavlarla değerlendirmelerin yapıldığı üniversite yıllarında da, geleceğin akademisyeni olacak gençler akademinin temel yapı taşları olan etik değerleri kazanmaktan uzak kalacaktır. İyimser bir tahminle, yaşamlarında yer edecek bazı iyi akademisyenlerin rol model olması dışında, kişisel ve akademik gelişimleri için özel bir yönlendirmeden uzaktırlar. Pek çok akademisyen adayı bu gelişim sorununu yaşamaktadır; araştırma yöntemlerini bilseler bile, yaptıkları araştırmanın etik değerlerini göz ardı edebilirler, yayın yapmanın teknik süreçlerini bilseler de, aşırma yapabilirler, meslektaşlarının kullandığı etik dışı kısa yolları üzerinde fazla düşünmeden taklit edebilirler.

Psikolojik ve etik süreçler, insanın küçük yaşlardan itibaren bilişsel ve etik gelişim sürecinin yakından ve derinlemesine izlenmesiyle geliştirilir. Özgün araştırma desenleyebilme, gerçek bulgulara sadık kalma, kendi görüşlerini ortaya koyma ve iyi iletişim becerileri gibi ideal bilimsel becerilerin gerçekleşebilmesi için sadece erken yaşlarda ailede alınan ahlaki eğitim yeterli değildir; okulların her süreçte bu alanlara ciddi biçimde eğilmesi şarttır.

3. Yayın etiği ihlallerinin kurumsal nedenleri:

Yayın etiğinin ihlal edilmesi, yukarıdaki iki temel nedene bağlı olsa da, kurumların ve kuruluşların da bu

konuda çok ciddi hataları bulunmaktadır. Bu hatalardan en önemlisi, siyaset kurumunun akademi üzerinde etkili olduğu durumlardır. Akademisyenlik tanımına uymayan, bilimsel ve kültürel olarak yetersiz pek çok kişinin salt siyasi altyapısıyla üniversitelerde konuşlanması bu duruma tipik bir örnektir.

İkinci önemli hata, akademisyenlerin mesleki gelişimleri için öngörülen kriterlerin evrensel değil, dönemsel bakış açılarına göre şekil değiştirmesidir. Örneğin atama ve yükseltme kriterleri içeren mevzuatın doçentlik ve profesörlük kriterlerini sık sık değişmesi, üniversitelerde kriterlerin giderek zorlayıcı hale getirilmesine rağmen aynı anda bu kriterleri yerine getiremeyen bazı akademisyenlerin kriterlerden bağımsız yükseltilmesi, teşviklerin azaltılması, bütün bilim alanlarının eşit saygınlıkta algılanmaması gibi sorunlar, üniversite yönetimlerinin önemli hataları arasındadır. Bu hatalar, üniversitelerin felsefi olarak sürece önem vermeleri gerekirken, tamamen sonuca odaklanmalarından kaynaklanmaktadır.

Böylesi bir durumda, genç akademisyenler kötü rol modellerle karşı karşıya kalırlar. Doğal olarak, kendi gelecekleri için kaygılanarak, hatalar karşısında çekimser kalabilir, zaman zaman etik dışı yayın süreçlerini tercih edebilirler. Bu durumda artık bilimsel aşırımların, bulgularla oynamaların, predatör dergilerde yayın yapmanın bir önemi kalmaz. Akademisyen için öncelikli hedef, yükselmesi için kendisinden beklenen puanları acilen toplamak ve kurumuna başvuru yapmaktır. Oysa akademiye yapılan her araştırma, her proje ve her ders hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle üniversite yönetimleri bünyesindeki bilim kurulları ve insan kaynağıyla birlikte etkin olarak çalışmalı, akademisyenlerin çalışmalarını objektif şekilde izlemeli ve teşvik etmelidir.

Akademisyenler akademik geleceklerinin tehlikede olmadığını, liyakate dayalı ve emeğe değer veren sistemlerin var olduğunu gördüklerinde, bilimsel etik ihlallerinin genel içindeki oranı oldukça düşük seviyelere inecektir.

* Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları
ve Öğretim Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi

ÜTOPYA ÜNİVERSİTESİNDEN HABERLER

ÜTOPYA ÜNİVERSİTESİNDEN HABERLER;
"EĞİTİM FELSEFESİ ÜZERİNE"

Ütopya üniversitesinde "öğrencilerin çalıştırıldığı ve emeklerinin sömürüldüğü" şeklinde şehirdeki gazetelerde çıkan haberler üzerine işin gerçek yüzünü öğrenmek ve olan biteni anlamak için Rektörden randevu istedik.

Gecikmeden yanıt geldi ve onunla görüşmek üzere Ziraat Fakültesinin seralarının bulunduğu yapıya doğru yola çıktık.

Ütopya Üniversitesinin yerleşkesinden daha önce okurlarımıza bahsetmediğimizi hatırladık ki bu görüşme nedeniyle yerleşkenin binalar dışında kalan geniş alanlarını anlatmak gerektiğini düşünüp şimdilik sadece fotoğraflayabildik. Ama altın başaklı tarlaları gördükçe şehirdeki o basık havadan nasıl kurtulduğumuzu yazmasak olmazdı.

Ziraat Fakültesini serasına geldiğimizde bir kez daha şaşırdık. Rektör iş elbiseleri içinde öğrencilerle birlikte toprak eliyordu.

Bizi görünce öğrencilere elindeki küreği verdi ve seranın önündeki banklarda karşılıklı oturduk.

Rektör; Hoş geldiniz, zor olmadı değil mi burayı bulmanız? Sizlere Ziraat Fakültemizin kendi mahsullerinden meyve suyu ikram etmek istiyorum, kabul eder misiniz?

Akademik Bilinç; Sayın Rektör, öncelikle görüşme isteğimizi yoğun işleriniz içinde hemen kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz. Bizim ise böylesi bir teklifi kabul etmememiz mümkün değil, hele içimiz yanmışken....

Rektör; Harika, meyve sularınız gelene kadar sorun hadi sorularınızı.

Akademik Bilinç; Hocam, şehirdeki kimi gazeteler üniversitenizde öğrencilerin işçi gibi çalıştırıldığı, sömürüldükleri yazılıyor ve acımasızca eleştiriliyor. Bu konudaki gerçeği öğrenmek için doğrudan sizle görüşmek istedik. Doğru mu öğrencileri çalıştırdığınız?

Rektör; Evet doğru...

Akademik Bilinç; .....

Rektör; Niye öyle şaştınız anlayamadım. Burası üniversite ve öğrencilerimizin mezun olduklarında çalışacakları alanlarda burada, üniversitede çalışmalarını sağlamaz isek hayata atıldıklarında, ilgili işe girdiklerinde ne yapacaklar? Bizi eleştirenler dört duvar arasındaki eğitim ile öğrencilerimize iş becerisi kazandırabileceğini mi sanıyorlar? Şunu gurur ile söyleyebilirim ki mezunlarımız başladıkları işlerinde en son çağdaş bilgi ve yapabilme becerisiyle hayata atılıyorlar ve henüz işsiz kalan, girdiği işte başarısız olup şikâyetçi olunan bir mezunumuz olmadı.

Akademik Bilinç; Peki o zaman acaba öğrencileri işgücü olarak kullandığınız için mi bu eleştiriler yapılıyor?

Rektör; Tam bilemiyorum amaçlarını ama kanaatimce şunu söyleyebilirim ki eğitim felsefesiyle ilgili hiçbir şey bilmiyor bizi eleştirenler.

Akademik Bilinç; Ne demek istediniz Hocam? Eğitim felsefesi ile öğrencilerin çalıştırılması arasında nasıl bir bağlantı var?

Rektör; Biz çağdaş bir eğitim felsefesi ile öğrencilerimize yaklaşıyoruz. İş içinde, iş ile üretim için eğitim felsefesini hayata geçiriyoruz. Üniversitemizde "iş" bir eğitim aracıdır ve üretici insanı yetiştirmek, yeni insanı yetiştirmek hedefimizdir. İnsan emeğinin bilimsel teknolojik düzeyle bir araya geldiği ve insanlığın sorunlarını çözmek ve gereksinimlerini karşılayabilecek nitelikte bir sistem uyguluyoruz. Öğrencilerimize angarya ile değil, iş içinde eğitiyoruz. Bir traktör ile tarlayı nasıl kirizma* yapacağını bilmesi için öğrencinin o işi fiilen yapması gerekir. Bir serada fidanın nasıl düzgün ve gereğince yerleştirileceğini bilmesi için onu serada bizzat yaparak öğrenmesi gerekir. Ama sadece bununla mı kaldığımızı sanıyor bizi eleştirenler? Öğrencilerimiz günün bir yarısını iş içinde geçiriyor ise diğer yarısını ellerinde tuttukları bitkinin biyolojisini, genetiğini, kimyasını, fizyolojisini kısacası botanikğin en derin bilgilerini üretim ile bağıntılı olarak öğreniyorlar.

Akademik Bilinç; Peki yaptıkları işin karşılığında ücret alıyorlar mı?

Rektör; İşte bu soruyu şu içtiğiniz meyve suyunu yapan arkadaşınıza sorun lütfen?

Öğrenci; Şehirdeki bu eleştirileri bizler üzülenek izliyoruz. Çalışarak öğrendiklerimizle, ezberleyerek öğrendiklerimiz karşılaştırılmaz. Biz iş içinde eğitimden çok mutluyuz ve ayrıca hocalarımız ile birlikte çalışıyoruz. Ürettiğimiz sadece öğrendiğimiz bilgi olmuyor, aynı zamanda kooperatifimizde sattığımız ürün de oluyor ve ben ailemden hiç para istemeden buradaki üretimim ile geçimimi sağlayabiliyorum. Önümüzdeki yıl mezun olacağım ve şimdiden ülkenin en büyük meyve suyu üreticisi fabrikada mühendis olarak davet almış durumdayım. Akademik Bilinç; Hocam içtiğimiz bu meyve suyu dahil burada gördüğümüz her şey sanki bir ütopya gibi...

*Kirizma: toprağı ekime, dikime vb. hazırlamak üzere derince bir biçimde kazarak altını üstüne getirme.

Hilmi UYSAL

YAPAY ZEKA /AI-ÜNİVERSİTE !! SİZİN DEYİMİNİZLE "YAŞASIN"!! : CHATGPT İLE ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİ

Akademik Bilinç dergimizi takip eden değerli üyelerimiz, hepinizi şaşırtıp gülümsetecek bir yazara kalem verdik bu sayıda.. Şaşırtıcı olsa da doğruları objektif olarak önümüze koyan bir yapay zeka var artık (Chat.Cpt 4.0); bilimsel ve akla uygun olan, hakemli yada hakemsiz olarak üretilmiş fikirleri harmanlayarak sorulan sorulara cevap veren bir soft-mekanizma bize üniversite özerkliği hakkında neler söyleyecek acaba diye merak ettik ve sorduk. Sorularımıza Yapay Zeka tarafından derlenen cevapları aşağıdaki yazıdasizlerle paylaşıyoruz. Talebimiz üzerine yapay zekayı konuşuran Prof.Dr. Murat Canbolat hocamıza çok teşekkür ederiz. Türkiye’de ilk defa yazarları arasına yapay zekayı dahil eden dergi olmanın gülümseten keyfini de yaşamaktayız.

Soru:

Üniversite özerkliği nedir?

ChatGPT-4:

Üniversite özerkliği, üniversitelerin devlet veya diğer dış etkenlerden bağımsız olarak eğitim, araştırma ve idari işlemlerini yönetme yetisine sahip olmalarını ifade eder. Bu kavram, akademik özgürlük ve üniversitenin kendi iç işleyişini kendi belirleme hakkını da içerir. Üniversite özerkliğinin temel unsurları şunlardır:

1.Akademik Özerklik: Üniversitelerin eğitim ve araştırma programlarını, öğretim yöntemlerini, araştırma konularını ve akademik standartları bağımsız bir şekilde belirleme yetisi. Bu, akademik içerik ve araştırma konularının siyasi veya ideolojik baskılardan uzak bir şekilde seçilmesini sağlar.

2.İdari Özerklik: Üniversitenin kendi idari yapısını, personel politikalarını ve mali

işlemlerini kendi yönetme yetisi. Bu, üniversitenin kendi bütçesini oluşturma, kaynak dağıtımını yapma ve personel işe alıp çıkarma gibi işlemleri kendi kararları doğrultusunda yönetebilmesini sağlar.

3.Finansal Özerklik: Üniversitenin finansal kaynaklarını kendi belirlediği önceliklere göre kullanma ve kendi gelirlerini oluşturma yetisi. Bu, devlet finansmanına bağımlılığın azaltılmasını ve daha sürdürülebilir finansal yapıların oluşturulmasını hedefler.

Üniversite özerkliği, bilimsel araştırma ve eğitimde yenilikçilik ve yaratıcılığın teşvik edilmesi, akademik ifade özgürlüğünün korunması ve yükseköğretim kurumlarının toplumsal ihtiyaçlara duyarlı bir şekilde yanıt vermesi için önemlidir. Ancak, bu özerkliğin nasıl uygulanacağı ve denetleneceği konusunda farklı ülkeler ve üniversiteler arasında büyük farklılıklar bulunabilir.

Soru:

Üniversite özerkliğinin akademik dünyadaki rolünü ve önemini tanımlar mısınız?

ChatGPT-4:

Üniversite özerkliği, akademik dünyadaki rolü ve önemi ile modern eğitim ve araştırma kurumlarının temel bir unsuru olarak kabul edilir. Bu kavram, üniversitelerin kendi iç işleyişlerini, akademik içeriklerini ve araştırma gündemlerini, dış etkilere ve müdahalelere maruz kalmadan bağımsız bir şekilde yönetme yetisini ifade eder. Üniversite özerkliğinin akademik dünyadaki rolü ve önemi aşağıdaki noktalarla açıklanabilir:

Akademik Özgürlüğün Korunması

•Araştırma Özgürlüğü:
Özerklik, öğretim üyelerine ve araştırmacılara, siyasi veya ticari baskılardan uzak, özgürce konu seçme ve araştırma yapma imkânı sunar. Bu, bilimsel keşiflerin ve yeniliklerin temelini oluşturur.

•Eğitimde Bağımsızlık:
Ders içerikleri ve eğitim metodolojileri, akademik ilkeler ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda, dış müdahalelerden bağımsız olarak belirlenebilir.

Yenilikçilik ve Yaratıcılığın Teşviki

•Yenilikçi Düşünce:
Akademik özerklik, yeni fikirlerin ve teorilerin özgürce tartışılmasına ve geliştirilmesine olanak tanır. Bu, bilim ve teknolojiye ilerlemeyi teşvik eder.

•Disiplinlerarası Yaklaşımlar: Farklı disiplinlerden gelen öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında işbirliği ve yenilikçi yaklaşımların geliştirilmesi için uygun bir ortam sağlar.

Eğitim Kalitesinin Artırılması

•Öğretimde Mükemmeliyet:
Özerk üniversiteler, eğitim standartlarını yüksek tutma ve sürekli iyileştirme imkânına sahiptir. Bu, eğitim kalitesinin artmasına ve mezunların topluma katkısının maksimize edilmesine yardımcı olur.

•Eleştirel Düşünme Becerileri: Öğrencilere, bağımsız düşünme ve eleştirel analiz becerilerini geliştirme fırsatı sunulur, bu da onları toplumsal ve profesyonel hayata daha iyi hazırlar.

Toplumsal ve Kültürel Katkılar

•Sosyal Sorunlara Katkı:
Araştırmalar, toplumsal sorunlara çözüm bulmak ve politika önerileri geliştirmek için kullanılabilir.

•Kültürel Zenginlik: Üniversiteler, çeşitli

sanatsal ve kültürel etkinliklerle toplumun kültürel hayatına katkıda bulunur.

Küresel İşbirliği ve Rekabet

•Uluslararası İşbirlikleri:
Özerk üniversiteler, global akademik ağlar oluşturabilir ve uluslararası işbirlikleri yoluyla bilgi alışverişinde bulunabilirler.

•Rekabet Gücü: Yüksek kaliteli eğitim ve araştırma olanakları, uluslararası rekabet gücünü artırır.

Özetle, üniversite özerkliği, akademik dünyanın temel bir parçası olarak, bilimsel gelişme, eğitim mükemmeliyeti ve toplumsal katkının anahtarıdır. Bu özerklik, bilgi toplumunun temel taşı olan özgür düşünce ve yenilikçiliği destekler.

Soru:

Öğretim üyelerinin özerk olan ve olmayan üniversitelerdeki çalışma motivasyonları ve üniversitelere olan bağlılık duygularını karşılaştırmalı olarak açıklar mısınız?

ChatGPT-4:

Özerk olan ve olmayan üniversitelerde çalışan öğretim üyelerinin motivasyonları ve üniversitelere olan bağlılık duyguları arasındaki karşılaştırmalı farklar, bu iki farklı çalışma ortamının sunduğu koşullar ve olanaklar çerçevesinde değerlendirilebilir:

Özerk Üniversitelerde Çalışan Öğretim Üyeleri

Yüksek Motivasyon:

•Akademik Özgürlük: Özerk üniversiteler, öğretim üyelerine araştırma ve ders içeriği konusunda geniş bir özgürlük sunar. Bu, onların kendi ilgi alanlarına göre çalışmalarını şekillendirmelerine ve yaratıcı potansiyellerini tam olarak kullanmalarına olanak tanır.

•Profesyonel Gelişim: Kariyer ilerlemesi ve profesyonel gelişim için daha fazla

fırsat bulunur, bu da öğretim üyelerinin kendilerini sürekli geliştirmelerini ve yeni beceriler kazanmalarını teşvik eder.

Güçlü Bağlılık:

•Katılımcı Yönetim: Karar alma süreçlerine aktif katılım, öğretim üyelerinin üniversiteye olan bağlılığını güçlendirir. Kendi görüşlerinin dikkate alındığını hissetmeleri, kurumla daha güçlü bir ilişki kurmalarına yardımcı olur.

•İş Tatmini: Akademik özgürlüğün ve profesyonel gelişim imkanlarının yüksek olması, genel iş tatminini artırır ve bu da üniversiteye olan sadakati güçlendirir.

Özerk Olmayan Üniversitelerde Çalışan Öğretim Üyeleri

Düşük Motivasyon:

•Kısıtlı Akademik Özgürlük: Araştırma ve öğretimdeki kısıtlamalar, öğretim üyelerinin motivasyonunu olumsuz etkileyebilir. İlgi alanlarına ve uzmanlık konularına uygun çalışmalar yapamamak, yaratıcılıklarını sınırlayabilir.

•Gelişim Engelleri: Profesyonel gelişim ve kariyer ilerlemesi için sınırlı fırsatlar, öğretim üyelerinin uzun vadeli kariyer hedeflerine ulaşmalarını zorlaştırır.

Zayıf Bağlılık:

•Sınırlı Katılım: Karar alma süreçlerinde etkin bir rol alamamak, üniversiteye olan bağlılık duygusunu zayıflatabilir. Öğretim üyeleri, kurumun geleceği üzerinde bir etkileri olmadığını hissedebilirler.

•İş Memnuniyetsizliği: Kısıtlı akademik özgürlük ve gelişim fırsatlarının azlığı, iş memnuniyetsizliğine yol açabilir ve bu da kuruma olan bağlılığı azaltır.

Karşılaştırmalı Değerlendirme

•Özerk Üniversiteler: Özerklik, öğretim üyelerine daha yüksek bir motivasyon seviyesi ve üniversiteye daha güçlü bir

bağlılık hissi sağlar. Akademik özgürlük ve profesyonel gelişim olanakları, iş tatmini ve kurumla olan pozitif ilişkiyi destekler.

•Özerk Olmayan Üniversiteler: Özerk olmayan ortamlarda çalışan öğretim üyeleri, sınırlı özgürlükler ve kariyer gelişim engelleri nedeniyle genellikle daha düşük motivasyona ve zayıf bir kurumsal bağlılık hissine sahip olabilirler. Genel olarak, özerklik düzeyi, öğretim üyelerinin motivasyonu ve üniversiteye bağlılık duygularını önemli ölçüde etkileyebilir. Bu faktörler, akademik performans ve üniversitelerin genel başarısı üzerinde de etkili olabilir.

Soru:

Akademik özerkliğin toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı üzerinde bir etkisi var mıdır? varsa nasıl olduğunu açıklar mısınız?

ChatGPT-4:

Evet, akademik özerkliğin toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı üzerinde önemli etkileri vardır. Akademik özerklik, yükseköğretim kurumlarının, araştırma ve eğitim faaliyetlerini dış müdahaleler olmaksızın özgür bir şekilde yürütme yetisini ifade eder. Bu bağımsızlık, toplumu birçok yönden etkileyebilir:

Sosyal Etkiler

1.Eleştirel Düşünce ve Bilinçli Vatandaşlık:

•Akademik özerklik, öğrencilere ve akademisyenlere, mevcut sosyal ve politik konular hakkında eleştirel düşünme yeteneği kazandırır. Bu, toplumda daha bilinçli ve sorumluluk sahibi vatandaşların yetişmesine katkıda bulunur.

2.Toplumsal Sorunlara Yenilikçi Çözümler:

•Araştırmacılar, toplumsal sorunlara yönelik bağımsız araştırmalar yapabilir ve yenilikçi çözümler sunabilirler. Bu, toplumsal refahın ve yaşam kalitesinin artmasına yardımcı olur.

Kültürel Etkiler

1.Kültürel Çeşitlilik ve Tolerans:

•Üniversiteler, farklı kültürel arka planlardan gelen bireyleri bir araya getirerek, kültürel çeşitliliği teşvik eder. Akademik özerklik, bu çeşitliliği korumak ve toleransı artırmak için önemlidir.

2.Sanat ve Edebiyatın Gelişimi:

•Özerk akademik ortamlar, sanat, edebiyat ve insan bilimleri alanlarında özgür düşünceyi ve yaratıcılığı destekler. Bu, kültürel mirasın zenginleşmesine ve yeni sanatsal akımların doğuşuna katkıda bulunur.

Ekonomik Etkiler

1.İnovasyon ve Teknolojik Gelişme:

•Akademik özerklik, bilim ve teknoloji alanında yenilikçi araştırmaların yapılmasını sağlar. Bu araştırmalar, yeni teknolojilerin ve iş yöntemlerinin geliştirilmesine yol açar, bu da ekonomik büyümeyi teşvik eder.

2.İşgücü Piyasası ve Girişimcilik:

•Üniversiteler, öğrencileri iş dünyasının ihtiyaçlarına uygun becerilerle donatır. Ayrıca, girişimcilik ve yenilikçilik ruhunu teşvik ederek, yeni işletmelerin ve start-up'ların kurulmasına zemin hazırlar.

Sonuç

Akademik özerklik, toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını güçlendirir ve dönüştürür. Bu özerklik, bilgi üretiminin, eleştirel düşüncenin ve yenilikçiliğin merkezi olarak üniversitelerin, toplumun genel refahına ve ilerlemesine önemli katkılarda bulunmasını sağlar. Bu etkiler, sadece akademik camianın içinde kalmaz; geniş toplumsal, kültürel ve ekonomik alanlara yayılarak toplumun genel yapısını ve geleceğini şekillendirir.

Soru:

En iyi üniversiteler sıralamasında ilk 5 de

yer alan üniversiteleri diğerlerinden farklı kılan akademik özerklikleri var mıdır? Eğer var ise neler olduğunu ayrıntılı olarak açıklar mısınız?

ChatGPT-4:

En iyi üniversiteler sıralamasında ilk 5'te yer alan üniversiteler genellikle, akademik özerklik, mükemmel araştırma olanakları, üstün öğretim kalitesi ve geniş bir uluslararası ağa gibi çeşitli faktörlerle diğer üniversitelerden ayrılırlar. Bu üniversitelerin sahip olduğu akademik özerklik, başarılarına büyük ölçüde katkıda bulunan bir faktördür. Akademik özerklik, bu üniversiteleri farklı kılan temel yönleri arasında önemli bir yer tutar ve aşağıda detaylandırıldığı gibi birkaç ana başlık altında incelenebilir:

Araştırma Özgürlüğü ve İnovasyon

•Özgür Araştırma Ortamı: Bu üniversiteler, akademisyenlerine ve araştırmacılarına geniş bir araştırma özgürlüğü sunar. Araştırmacılar, dış baskılar olmaksızın kendi ilgi alanlarına göre konuları seçebilir ve araştırmalarını yürütebilirler.

•Yenilikçi ve Riskli Araştırmalar: Yüksek risk taşıyan, ancak büyük bilimsel katkı potansiyeli olan yenilikçi araştırmalara yatırım yapılması, bu üniversiteleri öne çıkarır.

Öğretim Kalitesi ve Öğrenci Deneyimi

•Özgür Akademik Programlar: Akademik özerklik sayesinde, bu üniversiteler müfredatlarını ve öğretim programlarını özgürce geliştirebilir ve sürekli güncelleyebilirler.

•Öğrenci Katılımı: Öğrencilerin eğitim sürecine aktif katılımı teşvik edilir, bu da onların eleştirel düşünme ve bağımsız araştırma becerilerinin gelişmesine yardımcı olur.

Finansal ve İdari Özerklik

• **Kendi Kaynaklarını Yönetme:** Bu üniversiteler, kendi finansal kaynaklarını ve bütçelerini yönetme konusunda geniş bir özerkliğe sahiptir. Bu durum, araştırma ve eğitim için daha fazla kaynak ayırma imkanı sağlar.

• **Bağımsız İdari Yapı:** İdari kararlar, üniversitenin kendi iç dinamikleri ve akademik hedefleri doğrultusunda alınır, bu da operasyonel verimliliği artırır.

Uluslararası İşbirlikleri ve Ağlar

• **Küresel İşbirlikleri:** Bu üniversiteler, küresel işbirlikleri kurma ve sürdürme konusunda önemli bir özerkliğe sahip olup, dünya çapında akademik ve araştırma ağlarını genişletebilirler.

• **Uluslararası Akademik Değişimler:** Akademisyenler ve öğrenciler için uluslararası değişim programları, bu üniversitelerin küresel perspektifini ve etki alanını genişletir.

Akademik Değerler ve Etik

• **Bilimsel İntegrite:** Akademik özerkliğin bir sonucu olarak, bu üniversiteler bilimsel dürüstlük ve etik değerlere büyük önem verir.

• **Akademik Mükemmeliyet:** Yüksek standartlarda akademik mükemmeliyetin sürdürülmesi, bu üniversitelerin küresel sıralamalardaki başarısının temelini oluşturur.

Bu unsurlar, dünyanın en iyi üniversitelerinin öğretim, araştırma ve toplumsal etki alanlarında öncü olmalarını sağlar. Akademik özerklik, bu başarıların anahtar bileşenlerinden biri olarak, üniversitelerin yenilikçi, etkili ve dünya standartlarında eğitim ve araştırma yapmalarını mümkün kılar.

Soru:

Kurumsallaşmış bilim özgürlüğünün üniversite özerkliğindeki yeri nedir? Detaylı olarak referans vererek açıklayın mı?

ChatGPT-4:

Kurumsallaşmış bilim özgürlüğü, üniversite özerkliğinin temel bir parçasıdır ve üniversitelerin akademik faaliyetlerini etkileyen önemli bir unsurdur. Bilim özgürlüğü, öğretim üyeleri ve araştırmacıların, dış müdahalelere maruz kalmadan, kendi bilimsel araştırmalarını ve öğretimlerini serbestçe yürütme hakkını ifade eder. Bu özgürlük, üniversitelerin temel işlevlerini yerine getirmeleri ve topluma katkıda bulunmaları için kritik öneme sahiptir. Kurumsallaşmış bilim özgürlüğünün üniversite özerkliğindeki yerini daha detaylı olarak açıklayalım:

Araştırma ve İnovasyon Özgürlüğü

• **Bağımsız Araştırma:** Bilim özgürlüğü, öğretim üyelerinin ve araştırmacıların, araştırma konularını ve yöntemlerini kendi akademik ve bilimsel ilkelerine göre belirlemelerine olanak tanır.

• **İnovasyon ve Yaratıcılık:** Bilimsel çalışmaların, dış baskılar ve siyasi müdahaleler olmaksızın yürütülmesi, yeni fikirlerin ve yenilikçi çözümlerin geliştirilmesine zemin hazırlar.

Eğitimde Özgürlük ve Çeşitlilik

• **Öğretimde Bağımsızlık:** Öğretim üyeleri, ders içeriklerini ve öğretim metodolojilerini, öğrencilerin ihtiyaçlarına ve akademik standartlara uygun şekilde özgürce geliştirebilirler.

• **Çeşitli Perspektifler ve Yaklaşımlar:** Bilim özgürlüğü, öğrencilere çeşitli düşünce okullarını ve perspektifleri sunarak, eleştirel düşünme ve analitik becerilerinin gelişimine katkıda bulunur.

Akademik Değerler ve Etik

• **Bilimsel Dürüstlük:** Bilim özgürlüğü,

akademik etik ve bilimsel dürüstlük ilkelerinin korunmasını destekler. Araştırmacılar, bulgularını objektif ve şeffaf bir şekilde sunarlar.

- **Akademik Mükemmeliyet:** Yüksek standartlarda akademik çalışmaların yürütülmesi, bilim özgürlüğünün bir sonucu olarak üniversitelerin mükemmeliyetini artırır.

Toplumsal Katkı ve Politika Geliştirme

- **Toplumsal Sorunlara Çözüm:** Araştırmacılar, toplumsal sorunları anlama ve çözme konusunda önemli katkılarda bulunabilirler. Bu, toplumun refahını ve yaşam kalitesini artırabilir.

- **Bilgiye Dayalı Politikalar:** Bilim özgürlüğü, politika yapıcıların kararlarını bilimsel verilere ve araştırmalara dayandırmasını teşvik eder.

Uluslararası İşbirlikleri ve Ağlar

- **Küresel Akademik Ağlar:** Bilim özgürlüğü, uluslararası işbirliklerini ve bilimsel ağların genişlemesini kolaylaştırır, bu da küresel bilgi paylaşımını ve işbirliğini destekler.

- **Kültürel ve Bilimsel Alışveriş:** Farklı ülkeler ve kültürler arasında bilimsel ve akademik alışveriş, bilim özgürlüğünün sağladığı bir avantajdır.

Kurumsallaşmış bilim özgürlüğü, üniversite özerkliğinin temel bir unsuru olarak, akademik mükemmeliyetin, toplumsal katkının ve bilimsel ilerlemenin anahtarıdır. Bu özgürlük, üniversitelerin bilgi toplumuna katkılarını maksimize etmelerini sağlar ve bilim ve eğitimde sürekli bir gelişim ortamı yaratır.

ChatGPT Referansları:

1. "The University: An Owner's Manual" - Henry Rosovsky: Bu kitap, üniversitelerin işleyişi ve yönetimi hakkında temel bilgiler

sunar ve akademik özerkliğin önemini vurgular.

Henry Rosovsky'nin "The University: An Owner's Manual" adlı eseri, üniversite yönetimi ve akademik yaşamın çeşitli yönlerini kapsamlı bir şekilde ele alır. Rosovsky, üniversite yöneticisi olarak kendi deneyimlerinden yararlanarak, üniversitelerin nasıl çalıştığını, akademik liderliğin zorluklarını ve üniversite yönetiminin temel unsurlarını tartışır. Kitap, aşağıdaki ana konulara odaklanır:

Akademik Liderlik ve Yönetim: Rosovsky, üniversite yöneticilerinin karşılaştığı zorlukları ve akademik liderlik için gerekli becerileri inceler.

Akademik Özerklik: Akademik özgürlüğün ve özerkliğin önemi, üniversitelerin öğretim ve araştırma misyonları açısından ele alınır.

Finansman ve Kaynak Yönetimi: Üniversite finansmanının karmaşıklığı, bütçe planlaması ve kaynakların etkin kullanımı üzerine tartışmalar yer alır.

Eğitim Kalitesi ve Standartları: Rosovsky, yükseköğretimde eğitim kalitesinin korunması ve geliştirilmesi için stratejiler sunar.

Üniversite ve Toplum: Üniversitelerin toplum içindeki rolü ve toplumsal katkıları üzerine değerlendirmeler yapılır.

Kurumsal Değerler ve Etik: Akademik etik, kurumsal değerler ve üniversitelerin bu değerlere bağlılığının önemi vurgulanır.

Kitap, üniversite yöneticileri, akademisyenler ve yükseköğretimle ilgilenen herkes için değerli içgörüler ve pratik tavsiyeler içerir. Rosovsky'nin deneyimlerini ve akademik dünyanın iç

görünüşünü sunması, kitabı bu alanda önemli bir kaynak yapar.

2.“Academic Freedom in the Age of the University” - Walter Metzger: Akademik özgürlüğün tarihsel gelişimini ve üniversitelerdeki rolünü ele alır.

Walter Metzger’in “Academic Freedom in the Age of the University” adlı eseri, akademik özgürlüğün tarihsel gelişimini ve modern üniversite sistemi içindeki yerini detaylı bir şekilde ele alır. Kitap, akademik özgürlüğün kökenlerini, evrimini ve çağdaş yükseköğretimde nasıl şekillendiğini inceleyerek, bu kavramın üniversite yaşamının temel bir parçası haline gelme sürecini açıklar. Kitabın ana odak noktaları şunlardır:

Akademik Özgürlüğün Tarihsel Kökenleri: Metzger, akademik özgürlüğün tarihsel gelişimini, Orta Çağ Avrupa üniversitelerinden başlayarak ele alır ve bu kavramın zaman içinde nasıl evrildiğini inceler.

Modern Üniversite ve Akademik Özgürlük: Yazar, 19. yüzyılın sonlarından itibaren modern üniversite sisteminin yükselişiyle birlikte akademik özgürlüğün nasıl bir dönüşüm geçirdiğini detaylandırır.

Akademik Özgürlüğün Felsefi ve Hukuksal Temelleri: Kitap, akademik özgürlüğün felsefi ve hukuksal temellerini ve bu kavramın yükseköğretimde neden bu kadar önemli olduğunu tartışır.

Akademik Özgürlük ve Üniversite Yönetimi: Üniversite idaresi ve akademik personel arasındaki ilişkilerin, akademik özgürlüğün korunması ve teşvik edilmesi üzerindeki etkileri ele alınır.

Çağdaş Sorunlar ve Tartışmalar: Yazar, akademik özgürlüğün modern üniversitelerde karşılaştığı meydan

okumaları ve bu kavramın geleceğini etkileyebilecek çağdaş tartışmaları inceleyerek kitabı güncel bir bağlama oturtur.

Metzger’in “Academic Freedom in the Age of the University” eseri, akademik özgürlüğün yükseköğretimdeki rolünü anlamak için kapsamlı bir tarihçe sunar ve bu kavramın üniversite yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgular. Kitap, eğitim tarihçileri, akademisyenler ve yükseköğretim politikalarıyla ilgilenen herkes için önemli bir kaynaktır.

3.“Universities and the Future of America” - Derek Bok: Bu eser, Amerika’daki üniversitelerin karşılaştığı zorluklara ve akademik özerklik konularına odaklanır. Derek Bok’un “Universities and the Future of America” adlı eseri, Amerikan üniversitelerinin karşılaştığı zorlukları ve bu kurumların Amerika’nın geleceği üzerindeki etkisini ele alır. Kitap, yükseköğretim sisteminin mevcut durumunu değerlendirir ve gelecekteki yönü hakkında önemli görüşler sunar. Kitabın ana odak noktaları şunlardır:

Eğitim Kalitesi ve Reform:

Bok, Amerikan üniversitelerindeki eğitim kalitesinin mevcut durumunu ele alır ve öğrenme sonuçlarını iyileştirmek için reform önerileri sunar.

Araştırma ve İnovasyon:

Üniversitelerin araştırma ve yenilikte oynadıkları rol incelenir, bilimsel araştırmanın topluma olan katkıları ve bu alandaki meydan okumalar tartışılır.

Küresel Rekabet ve İşbirliği:

Kitap, Amerikan üniversitelerinin küresel eğitim arenadaki konumunu ve uluslararası işbirliklerinin önemini inceleyerek, global rekabetin etkilerini değerlendirir.

Toplumsal Etki ve Katılım:

Bok, üniversitelerin toplumsal sorunların çözümünde oynadığı role odaklanır ve bu kurumların toplum üzerindeki etkisini inceler.

Yükseköğretim Politikaları:

Amerikan yükseköğretim sisteminin yönetimi ve politikaları üzerine tartışmalar sunar, bu politikaların gelecekteki gelişimini ele alır.

Üniversite Yönetimi ve Finansmanı:

Üniversitelerin finansal zorlukları ve yönetim stratejileri üzerine görüşler sunar, sürdürülebilir finansman modellerini tartışır.

Derek Bok'un "Universities and the Future of America" kitabı, Amerikan yükseköğretim sisteminin karmaşık zorluklarını ve bu sistemdeki potansiyel iyileştirmeleri kapsamlı bir şekilde ele alır. Kitap, eğitim politikası yapımcıları, akademisyenler ve yükseköğretimle ilgili herkes için değerli içgörüler sunar ve Amerikan üniversitelerinin geleceği üzerine derinlemesine düşünmeye davet eder.

4. Makaleler ve Araştırmalar:

Özellikle "Studies in Higher Education", "Higher Education", ve "Journal of Higher Education Policy and Management" gibi akademik dergilerde yayınlanan makaleler, akademik özerklikle ilgili güncel tartışmaları ve araştırmaları içerir.

Higher Education

Bu dergi, yükseköğretimle ilgili çeşitli konuları kapsar ve özellikle üniversite politikaları, yönetimi, öğretim ve öğrenme yöntemleri, öğrenci deneyimleri ve akademik işler üzerine odaklanır. Ayrıca, küresel perspektifler sunarak uluslararası yükseköğretim sistemlerini ve bunların karşılaştıkları zorlukları ele alır.

Studies in Higher Education

Bu dergi, yükseköğretim alanında teorik ve pratik araştırmalara odaklanır. Akademik özgürlük, üniversite özerkliği, yükseköğretim politikaları, öğretim stratejileri ve öğrenci başarısı gibi konular üzerine derinlemesine analizler sunar. Ayrıca, eğitimde yenilik ve reform konularını da kapsar.

Journal of Higher Education Policy and Management

Bu dergi, yükseköğretim yönetimi ve politikaları üzerine odaklanır. Üniversite yönetimi, finansman, yönetim, politika geliştirme ve liderlik gibi konularda makaleler içerir. Ayrıca, yükseköğretimdeki güncel trendler ve meydan okumalar üzerine kritik perspektifler sağlar.

Bu dergilerde yayınlanan makaleler, genellikle akademik araştırmacılar, üniversite yöneticileri, politika yapımcılar ve yükseköğretimle ilgili profesyoneller tarafından yazılır. Her bir makale, yazarların kendi araştırmalarını, analizlerini ve bulgularını sunar ve yükseköğretimle ilgili önemli ve güncel konular üzerine derinlemesine bilgi sağlar.

5. "The Future of Academic Freedom" - Louis Menand (Editor):

Akademik özgürlük kavramının modern üniversite sistemi içindeki yerini ve önemini tartışan bir dizi makaleden oluşur.

"The Future of Academic Freedom" kitabı, akademik özgürlüğün mevcut durumunu ve gelecekteki olası gelişimini tartışmak üzere bir dizi makaleden oluşur. Bu eser, çeşitli akademisyenler ve uzmanlar tarafından yazılan makaleleri içerir ve akademik özgürlüğün modern üniversite sistemi içerisindeki rolünü, zorluklarını ve önemini ele alır. Kitabın ana odak noktaları şunlar olabilir:

Akademik Özgürlüğün Tanımı ve Kapsamı: Kitap, akademik özgürlüğün ne anlama geldiğini ve bu kavramın tarihsel gelişimini inceleyerek başlar.

Akademik Özgürlüğe Meydan Okuyan Faktörler: Yazarlar, akademik özgürlüğün karşılaştığı mevcut tehditleri ve zorlukları, örneğin siyasi baskılar, finansal kısıtlamalar ve sosyal medyanın etkilerini tartışır.

Akademik Özgürlük ve Üniversite Politikaları:

Kitapta, üniversitelerin akademik özgürlüğü nasıl koruduğu ve teşvik ettiği üzerine çeşitli bakış açıları sunulur.

Akademik Özgürlük ve Yükseköğretimdeki Değişimler:

Teknolojik gelişmelerin, değişen toplumsal normların ve küreselleşmenin akademik özgürlüğe etkisi ele alınır.

Geleceğe Bakış:

Yazarlar, akademik özgürlüğün geleceği ve üniversitelerin bu özgürlüğü koruma ve destekleme yollarını değerlendirir.

"The Future of Academic Freedom" kitabı, akademik özgürlüğün karmaşık ve çok boyutlu doğasını yansıtan çeşitli perspektifler sunar ve bu kavramın üniversite ortamında nasıl navige edileceği üzerine önemli tartışmaları içerir. Kitap, akademisyenler, üniversite yöneticileri, politika yapımcılar ve akademik özgürlükle ilgilenen herkes için değerli bir kaynaktır.

6."Academic Freedom in the Wired World" - Robert M. O'Neil: Teknolojinin gelişiminin akademik özgürlüğe etkisini ele alır.

"Academic Freedom in the Wired World" kitabı, internet çağında akademik özgürlüğün nasıl etkilendiğini ve dönüştüğünü ele alır. Robert M. O'Neil, teknolojinin gelişiminin akademisyenlerin ifade özgürlüğü, öğretim ve araştırma

üzerindeki etkilerini inceler. Kitabın odak noktaları şunlar olabilir:

Teknolojinin Yükselişi ve Akademik Özgürlük: Kitap, dijital çağın başlangıcının ve internetin yaygınlaşmasının akademik özgürlük üzerindeki etkilerini ele alır.

İfade Özgürlüğü ve Çevrimiçi Ortam: İnternetin, akademisyenlerin ifade özgürlüğüne nasıl yeni bir boyut kazandırdığı ve bu ortamda karşılaşılan zorluklar üzerine odaklanılır.

Akademik Yayın ve Telif Hakları:

Dijital yayınların artışı ve telif hakları konularının akademik çalışmalar üzerindeki etkileri incelenir.

Eğitimde Teknoloji Kullanımı:

Çevrimiçi eğitim, uzaktan öğrenme ve diğer teknolojik araçların öğretimdeki rolü ve bunların akademik özgürlüğe etkileri tartışılır.

Akademik İletişim ve Ağ Oluşturma: İnternetin, akademik ağ oluşturma ve iletişim üzerindeki etkileri, artan küresel işbirlikleri ve bilgi paylaşımı imkanları üzerinde durulur.

Gizlilik ve Güvenlik: Akademik çalışmaların çevrimiçi ortamda karşılaştığı gizlilik ve güvenlik sorunları ve bu sorunların nasıl ele alınması gerektiği üzerine görüşler sunulur.

Robert M. O'Neil'in "Academic Freedom in the Wired World" kitabı, teknoloji ve internetin akademik dünya üzerindeki etkilerini derinlemesine inceleyerek, akademik özgürlüğün bu yeni ortamda nasıl korunabileceği ve teşvik edilebileceği üzerine önemli tartışmalar sunar. Kitap, eğitim teknolojileri, internet hukuku ve akademik özgürlükle ilgilenen araştırmacılar, öğretim üyeleri ve politika yapımcılar için değerli bir kaynaktır.

ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİNİN ANLAMI: KURUMSALLAŞMIŞ BİLİM ÖZGÜRLÜĞÜ¹

Bilge Bingöl Schrijer*

Üniversite her dönemde devletin temel kurumlarından birisi olmuştur. Yalnızca ülkemizde değil, tüm dünyada yükseköğretime ilişkin gerçekleştirilen reformların önemli toplumsal olaylarına da dönüşümlerin ardından gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Üniversiteler tarih boyunca içinde buldukları toplumla karmaşık bir ilişki içinde olmuştur; bu ilişki, hem toplum tarafından belirlenen, hem bilimsel araştırma ve eğitim işlevleriyle toplumsal dönüşüme yön veren ve toplumu etkileyen hem de toplumsal dönüşümden doğrudan etkilenen şekilde ifade edilebilir. Dolayısıyla üniversite doğası gereği bağımsız olması gereken bir kurum olduğu kadar toplumun temel ihtiyaçlarına da belli ölçüde yanıt veren bir niteliğe sahip olması yönünde beklentilerle karşılaşmaktadır.

Bir kurum olarak üniversite, 21. yüzyılda artık anlam değiştirmekte ve yeni bir içeriğe kavuşmaktadır. Devlet ve toplum olgularının birbirinden ayrı düşünülmesi, üniversitelerin devletten daha bağımsız olup topluma hesap verebilir olmaları, belli kalite standartlarını sağlayamayan ve "toplum"a hizmet etmeyen üniversitelerin meşruiyetini yitirmesi, bu nedenle üniversitelerin kurumsal geleceklerinin kısa dönemli ve ekonomik kalkınma odaklı hükümet politikalarına bağlı olması birçok ülkede gözlemlenen durumlardır. Ancak üniversite özerkliğinin yalnızca "devletten belli ölçüde bağımsızlaşma" olarak ele alınması eksik bir özerklik yaklaşımıdır. İdari ve mali özerklik günümüzde daha çok üniversite özerkliğinin dışa dönük yönünü oluşturmaktadır. Bu tür özerklik, üniversitelerin kendi eğitim programlarını ve müfredatını, öğrenim sürelerini ve personelini belirleyebilmesi özgürlüğü;

kalite kontrol mekanizmaları, akreditasyon kurumları, rektörlerin güçlendirilmesi, üniversitelerin topluma hesap vermesi gibi olgularla birlikte vurgulanmaktadır. Bunun karşılığında da topluma doğrudan faydası olan, çıktı ve ürün odaklı araştırmaların finanse edilmesi, üniversitedeki araştırma pratiğinin daha çok "toplumsal talepler" doğrultusunda yönlendirilmesi ve doğrudan bir meslek ya da ürün çıktısı sunamayacak olan akademik alanların kendilerine sistemde daha az yer bulabilmesi gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Üniversitelerle ilgili temel bir düşünce, üniversitenin aslında "bilim özgürlüğünün" kurumsallaşmış biçimi olması düşüncesidir. Bilim özgürlüğü Anayasa ile güvence altına alınmış ve herkese tanınmış bir özgürlüktür. Bilim özgürlüğü, araştırma özgürlüğünü, araştırma için zorunlu ortam ve araçlara sahip olma hakkını, bilimsel üretme özgürlüğünü ve bu bilimsel üretimi bildirme, öğretme, yayma ve yayınlama hakkını içermektedir. Devletin bilim özgürlüğünü korumak bakımından yükümlülüğü ise iki türlü ortaya çıkmaktadır. Devlet hem bilim özgürlüğünü hukuk kurallarıyla garanti altına alacak hem bilim özgürlüğüne hukuka aykırı olarak müdahalelerde bulunmayacak hem de bireyin bilim özgürlüğüne üçüncü kişiler tarafından yapılan müdahaleleri engelleyecektir. Dolayısıyla devlet, bireylerin bilim özgürlüğünden tam olarak faydalanabilmeleri için üniversite özerkliğini bilim özgürlüğünün özüne uygun olarak garanti altına alan hukuk kurallarıyla düzenleyecektir. Bu sayede devlet aslında bilim özgürlüğünün hayata geçebileceği koşulları sağlamış olmaktadır. Bir hukuk sisteminde yer alan bilim özgürlüğü, bir kurum olarak bilimi

korurken, yalnızca bireysel olarak bilimsel bir faaliyeti değil, müdahale edildiğinde zedelenecek olan alanı da -yani bir kurum olarak üniversiteyi- korumaktadır.

Üniversite özerkliği günümüzde bilimsel, idari, mali ve kadro özerkliği olarak dört farklı alana ayrılarak ele alınmaktadır. Avrupa Üniversiteler Birliği'nin (EUA) 2009 tarihli Avrupa'da Üniversite Özerkliği başlıklı yayınında üniversitenin bilimsel özerkliği, üniversitenin kurumsal açıdan bağımsızlığına -yani dışa karşı bağımsızlığına- ilişkindir: "Üniversite kendi kurumsal stratejisini serbestçe belirleyebiliyor mu? Üniversite kendi akademik profilini kendisi serbestçe oluşturabiliyor mu? Üniversite öğrenci başvurularını serbestçe kendisi değerlendirebiliyor mu?" Bu açıdan bilim özgürlüğü ile akademik özgürlükler birbirinden farklı alanlara yönelik birer olgu gibi ele alınmaktadır.

Bilim özgürlüğünün kurumsal garantisi yaklaşımıyla ele alınıp tanımlanan üniversite özerkliği ise, biçimci / formalist olarak, bilimsel özerklik, idari özerklik, mali özerklik, kadro özerkliği gibi farklı alanlara ayrılarak parçalı bir biçimde ele alınmaya uygun değildir. Üniversite özerkliği hem iç hem de dışa dönük olarak dikkatle ele alınmalıdır ve bilim özgürlüğünden kaynaklanan özerklik anlayışı bir bütündür. Ancak günümüzdeki formalist yaklaşımla bilim özgürlüğü ve akademik özgürlükler çoğunlukla özerklik tanımından dışlanmakta, üniversite içindeki akademik oligarşi etkileri ve üniversite özerkliğinin içe dönük yönü göz ardı edilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin 1991 tarihli bir kararında² üniversite özerkliği ile ilgili kaleme aldığı aşağıdaki görüşü dikkate değerdir:

"Bilimsel özerklik, kuruluştan işleyişe değin, bilimin gerektirdiği özgürlük

ortamının tüm çalışmalarla yönetimde bir yaşam biçimi olarak sağlanmasıdır. Devletin gözetim ve denetim hakkı, yürütmenin üniversitede söz sahibi olması, çalışmalara el atıp bunları yönlendirip yönetmesi biçiminde algılanamaz. Üniversiteler, en üst düzeydeki bilim kuruluşlarıdır. Özgür toplumun bilim alanındaki simgeleridir. Yönetim yapısı ve biçimi, üniversitenin niteliğini açıklar. Bilgi edinme, bilgi üretme ve insan yetiştirme amacının ortaya çıkardığı yapının, araştırma, deneyim ve tüm çabalarla gerçeği bulma ereğine özgün bir kurum olduğu göz ardı edilemez. Özetlenen bu özellikleriyle üniversite, bilimi yaşama katan, usun öncülüğünü, düşüncenin aydınlığını somutlaştıran kurumlardır. Varlığının temeli kendi toplumu olmakla birlikte, amaç ve işlevinin gerektirdiği atılımlar ve devingenlikle onun önünde yürürler. Kurumlaşmış gelenek ve ilkeleriyle toplumun itici gücüdürler. Anayasa gerekleriyle uyumsuz bir üniversite yapısına geçerlik tanınmaz. Üniversitede devlet yönetimindeki sıralama türünde bir yönetim biçimi, düşünce üretimine, özgür düşünce ve özgür çalışmaya elverişli bir ortama engeldir. Bilimsel çalışmalarının, bilimsel yönetim ve bu özelliğe uyumlu olmak gerekir. Danışmanın, dayanışmanın ve kimi günde yarışmanın yerini akçalı olanaklara dayanan biçimsel üstünlük çabaları alırsa, bilgi ve bilim yerine görüntü egemen olur."

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 1991/21, K. 1992/42, K.T. 29.6.1992, R.G. Tarih-Sayı: 31.03.1993-21538.

Bingöl Schrijer, Bilge, Üniversite Özerkliği, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023.

Bulut, Nihat, "Bilim Özgürlüğü: İçeriği ve Sınırlandırılması Sorunu", AÜEHFD, Cilt IX, Sayı 1-2, 2005, s. 23-40.

Esterman, Thomas, Nokkola, Terhi, University Autonomy in Europe I, Exploratory Study, EUA Publications, 2009.

Lerche, Paul, "Alman Anayasa Hukukunun

Sorunları", (Çev: irfan Yazman), AÜHFD, Cilt 28, Sayı 1-4, 1971, s. 205-220.

Sağlam, Fazıl, Temel Hakların Sınırlanması ve Özü, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1982.

San, Coşkun, "Bir Toplumsal Kurum Olan Üniversite'de Özerklik ve Bilim Özgürlüğü", AÜSBFD, Cilt 48, Sayı 1, 1993, s. 149-153.

Tanör, Bülent, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, 3. B., BDS Yayınları, 1994.

Timur, Taner, Toplumsal Değişme ve Üniversiteler, İmge Kitabevi, Ankara, Haziran 2000.

¹ Okumakta olduğunuz kısa yazı yazarın Üniversite Özerkliği başlıklı doktora tezinin yayınlanmış hali olan, "Bingöl Schrijer, Bilge, Üniversite Özerkliği, Adalet Yayınevi, Ankara, 2023" künyeli eserin belli bölümlerinden derlenmiştir.

² AYM, E. 1991/21, K. 1992/42, K.T. 29.6.1992, R.G. Tarih-Sayı: 31.03.1993-21538.

*Dr. Öğretim Üyesi

AKADEMİK LİYAKAT, ÖZGÜRLÜK VE DÜRÜSTLÜK BELGESİ

Bilim Akademisi*

Mükemmeliyet/Liyakat: Bilim insanları, bilimsel yöntemin en iyi şekilde kullanılması, araştırmaların bilinçli önyargılardan uzak şekilde en yüksek standartlarla yürütülmesi, değerlendirme ve ödüllendirmelerde en mükemmele ulaşmaya çalışarak sadece bilimsel liyakate göre karar verilmesi konularında en yüksek özeni göstermek; ve bu amaçlarla insan onuruna yaraşır, kapsayıcı çalışma ortamlarının oluşturulması ve korunmasıyla yükümlüdürler.

Özgürlük: Bilim insanları doğru bilimsel yöntemlerle ulaştıkları sonuçları meslektaşlarına ve kamuoyuna duyurmada özgürdürler. Bilimsel sonuçların yayılmasında, özgür fikir ve vicdanları ile kestirebildikleri ölçüde, kötü kullanımlara yol açmaktan kaçınmakla ve insanlığın yararına kullanılmasının bir an önce gerçekleşmesine çalışmakla sorumludurlar. Bilimsel fikirlerin paylaşımında tüm paydaşların haklarını ve görüşlerini bilimsel etiğin tanımladığı çerçeve içinde özgürce aktarabilmelerini gözetirler. Bilimsel araştırmanın etik sorumluluklar temelinde yürütülmesi ve insan haklarına aykırı olmaması esastır. Bilim insanları üyeliğe davet edildikleri kuruluşların Bilimsel Liyakat, Özgürlük ve Dürüstlük ilkeleri ile uyumlu çalışıyor olmasına özen gösterirler.

Dürüstlük¹: Bilim insanları, bulgularını ve yöntemlerini, açıklıkla, çarpıtmadan yayımlamalı, yararlandıkları tüm kaynakları ve alıntıları açık ve eksiksiz şekilde vermeli, kendilerinin ve başkalarının katkılarını ve sorumluluklarını titizlikle ve hakkaniyetle belirtmeli, çalışmaya katkısı olmayanları eser sahibi olarak göstermemelidirler. Bu genel ilkeler araştırma makaleleri,

derlemeler, akademik yayınlar için olduğu kadar, ders kitapları, popüler yayınlar, telif veya çeviri, basılı, sözlü, görsel, internet vs. tüm ortamlardaki yayınlar için de geçerlidir.

Bilim insanları tüm paydaşlarının haklarını, çalıştıkları bilim alanıyla sınırlı kalmayacak şekilde savunurlar. Atama, yükseltme, ödül vb. bilimsel değerlendirmeye konu olan durumlarda kişisel yakınlık, menfaat ve karşılık gözetmezler. Hakemlik, jüri üyeliği gibi görevlerde değerlendirmeleri sadece bilimsel ve akademik kriterlerle yaparlar. Bilim insanları akademik ya da idarî konularını, unvanlarını, yetkilerini; öğrencileri, asistanları, meslektaşları, yöneticiler ve bilim camiası dışındaki kişilerle olan ilişkilerinde hiçbir şekilde kötüye kullanmamaya özen gösterirler. Hakemlik, jüri üyeliği gibi görevlerde değerlendirmeleri sadece bilimsel ve akademik kriterlerle yaparlar.

Bilim insanlarının özen yükümlülüğü, meslektaşların birbirlerine eşit ve saygılı davranmalarını; nüfuza ya da menfaate dayalı ilişkilerin, karalamanın, sindirmenin, yıldırmanın, baskının, tacizin ve saldırgan nitelikli davranışların önlenmesini; dil kullanımı ve diğer tüm davranışlarda ayrımcılığın engellenmesini; etik dışı davranışta bulunanların uyarılmalarını ve etik dışı davranışların aydınlatılması ve takip edilmesini kapsar.

¹Bilim Akademisi bu çerçevede, Avrupa Akademileri Federasyonu'nun (ALLEA) 2017 yılında yayınladığı "Araştırmalarda Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu"nda² ifade edilen değer yargılarını, araştırmada iyi uygulama ve dürüst olmayan davranışlar konusundaki tespitlerini aynen benimsemekte ve desteklemektedir.

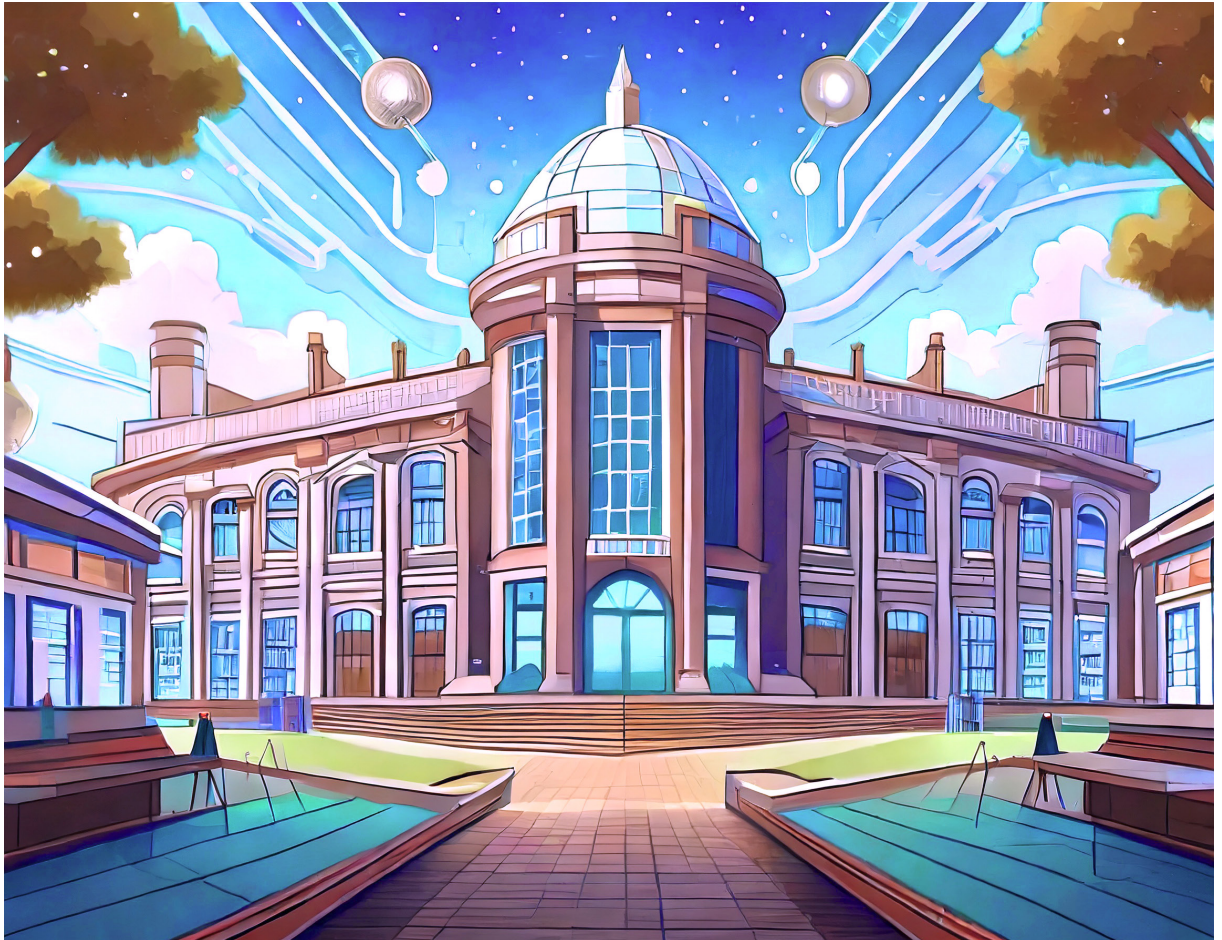

²Avrupa Akademileri Federasyonu'nun (ALLEA) Araştırmalarda Dürüstlük Konusunda Avrupa Davranış Kodu Gözden Geçirilmiş 2023 baskısıyla güncellenmiştir.

REFERANSLAR

*<https://bilimakademisi.org/bilim-akademisi/akademik-liyakat-ozgurluk-ve-durustluk-belgesi/>

Yıllık Akademik Özgürlük Raporları: <https://bilimakademisi.org/yillik-akademik-ozgurluk-raporlari/>

Yapay zeka ile üretilmiştir.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ELEMANLARI DERNEĞİ
100. YIL SEMİNERLERİ

100.YIL

CUMHURİYETİN 100. YILINDA ÜNİVERSİTE ÖZERKLİĞİ

Konuşmacı

Dr. Öğretim Üyesi Bilge Bingöl SCHRIJER

Moderatör

Prof. Dr. Gül IŞIN

Tarih: Saat:

Kasım 2023						
Pt	Sa	Ça	Pe	Cu	Ct	Pz
30	31	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	1	2	3
4	5	6	7	8	9	10

16:00:00

Tarih: 29 Kasım Çarşamba

Saat: 16.00

**Yer: Sağlık, Kültür ve Spor
Dairesi Başkanlığı Salonu**